

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Historie sociální práce/péče
na Rychnovsku v druhé polovině 20. století**

Diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Hartmanová

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Kateřina Hartmanová

Studium: U2028

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Historie sociální práce/péče na Rychnovsku v druhé polovině 20. století**

Název diplomové práce AJ: History of social work/care in Rychnov region in the second half of the 20th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat historií sociální práce/péče na Rychnovsku v druhé polovině 20. století. V teoretické části se bude zabývat historií sociální práce, jejím vývojem a charakteristickými specifiky v průběhu dějin. Zaměří se rovněž na krajové zvyklosti, odlišnosti na Rychnovsku v druhé polovině 20. století. Podrobněji se bude věnovat vybraným poskytovatelům sociální péče. Spolky, ústavy a další subjekty charakterizuje a popíše jejich činnost. Cílem práce pak bude: Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce. Výzkumná činnost bude zaměřena na specifika zkoumaného regionu ve sledovaném období a bude prováděna studiem a analýzou historických dokumentů. Vyhodnotí získaná data z výzkumu, konfrontuje metody a postupy užívané v určeném období se současnými technikami sociální práce.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2 CHADIMA, Martin. Charitativní péče? Dějiny a současnost. vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 159 s. ISBN 978-80-7041-632-7 MATOUŠEK, Oldřich. Encyklopedie sociální práce. vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7 BAUM, Detlef, GOJOVÁ, Alice. Výzkumné metody v sociální práci. vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014, 356 s. ISBN 978-80-7464-390-3

Zadávací pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

Oponent: PhDr. Martin Smutek, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Bělé dne 23. 6. 2022

Bc. Kateřina Hartmanová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Janu Hlouškovi, Ph.D., za cenné připomínky, rady a návrhy, které mi pomohly mou práci zdárně dokončit, a také za čas, který mi věnoval při konzultacích k diplomové práci. Poděkování patří také mé rodině, která se mnou měla trpělivost po celou dobu studia. V neposlední řadě bych ráda poděkovala všem, kteří byli ochotni podělit se se mnou o své osobní příběhy.

Anotace

HARTMANOVÁ, Kateřina. *Historie sociální práce/péče na Rychnovsku v druhé polovině 20. století*. Hradec Králové, 2022. 70 s. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

Tato diplomová práce popisuje historický vývoj sociální práce/péče na Rychnovsku, a to v druhé polovině 20. století. Toto téma jsem zvolila proto, že historie je mi blízká, ráda zjišťuji souvislosti mezi minulostí a současností. Argument, proč zvolit pro výzkum region Rychnovska, byl jasný, jedná se o můj rodný kraj, místo, kde žiji, místo, ke kterému mám osobní vztah. Diplomová práce je rozdělena na dvě části, a to na část teoretickou a část výzkumnou. Teoretická část se zabývá zejména definicemi pojmů sociální práce, sociální péče atd. Dále se zaměřuje na historický vývoj v oblasti sociální práce, blíže se věnuje oblasti Rychnovska. Následně charakterizuje vybraná zařízení, která sociální péči či práci v Rychnově nad Kněžnou poskytovala nebo stále poskytují. Organizace zmapuje a popíše jejich vývoj i činnost v oblasti sociální práce/péče. Výzkumná část se zabývá hledáním odpovědí na hlavní i dílčí výzkumné cíle, a to za pomoci historického výzkumu, zkoumání dokumentů vybraných zařízení, narativními rozhovory s pamětníky. V závěru diplomové práce je hodnocen hlavní cíl práce: Zjistit, jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce.

Klíčová slova: historie sociální práce, Rychnov nad Kněžnou, historický výzkum.

Annotation

HARTMANOVÁ, Kateřina. *History of social care/work in the Rychnov region in the second half of the 20th*. Hradec Králové, 2022. 70 s. Diploma Thesis. University Hradec Králové, Department of social work. Thesis supervisor: Mgr. Jan Hloušek, Ph.D.

This diploma thesis describes the historical development of social care in the area of Rychnov district, covering the period of the second half of the 20th century. I decided to choose this topic because the subject of history is my favourite, I like looking into connections between the past and the present day. The decision to make the Rychnov area the subject of my research is simple – I was born here, I live here, I am personally connected with this place. The thesis has two parts, theoretical part and a research. The theoretical part provides the definition of concepts related to social care, social work etc., and deals with historical development in the field of social care with the focus on the region of Rychnov. It also presents particular facilities which provided, or still provide social care and social work services in Rychnov nad Kněžnou. They are mapped and described from the point of view of their history and activities in the area of social care and work. The research part is focused on finding answers to the main and the component goals, while doing historical research, studying documentation of selected facilities, and interviewing living contemporaries. The final part of the diploma thesis evaluates the main goal of the paper: To determine the methods and approaches of social care/work provided by the certain facilities during the above stated period of time in comparison with the ones applied at the present time.

Keywords: history of social work, Rychnov nad Kněžnou, historical research

Obsah

Úvod	9
1 Cíl práce a metodika zpracování	10
2 Teoretická část.....	11
2.1 Historie	11
2.2 Objektivní dějiny	13
2.3 Subjektivní dějiny	13
3 Historie sociální práce/péče.....	15
3.1 Definice sociální práce/ péče	15
3.2 Počátky sociální práce	16
3.3 Sociální práce v první polovině 20. století	19
3.4 Sociální práce v druhé polovině 20. století.....	21
3.5 Sociální práce po roce 1989.....	23
3.6 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.....	23
3.6.1 Formy sociálních služeb.....	24
3.6.2 Druhy sociálních služeb	25
3.7 Vybraná zařízení, v nichž je poskytována sociální péče	26
3.7.1 Domovy pro osoby se zdravotním postižením	26
3.7.2 Dětské domovy.....	27
4 Rychnovsko	30
4.1 Rychnov nad Kněžnou.....	30
4.2 Pohraničí	31
4.2.1 Sudetské obce.....	32
5 Shrnutí teoretické části	35
6 Výzkumná část	36
6.1 Hlavní cíl výzkumného šetření, dílčí cíle výzkumného šetření	36
6.2 Transformační tabulka.....	37

6.3	Výzkumná strategie	37
6.4	Metody a techniky sběru dat.....	40
6.5	Rizika historického výzkumu v oblasti sociální práci	41
6.6	Etická rizika výzkumu	41
6.7	Organizace výzkumu	43
6.8	Analýza získaných dat	45
6.8.1	DVC 1	45
6.8.2	DVC 2	52
7	Shrnutí HVC.....	59
	Závěr.....	64
	Seznam použité literatury	66
	Seznam tabulek	71
	Seznam obrázků	71
	Seznam příloh.....	72

Úvod

Historie je naší nedílnou součástí. Proplétá se našimi životy jako červená nit. Můžeme jí naslouchat, můžeme se jí nechat inspirovat, máme možnost se z ní poučit a snad neopakovat chyby. Máme také možnost jen vnímat její tok a býti tichými posluchači dějin. Historie je mi blízká. Věřím, že se v ní skrývají četná poučení, nalézáme v ní mnohé odpovědi, neustále je v ní možno objevovat zajímavé skutečnosti, otevírat dosud neotevřená témata. Z tohoto důvodu jsem jako téma diplomové práce zvolila právě historii sociální práce/péče na Rychnovsku. Časovým obdobím, kterým se diplomová práce zabývá, je 2. polovina 20. století. Vzhledem k tomu, že sledované období ve spojení s regionem Rychnovska dosud nebylo historicky zkoumáno, bylo jeho zmapování jedním z podstatných důvodů mé volby tématu diplomové práce. Dle mého názoru je propojení historie a současnosti důležitým prvkem pro celou naši společnost. Pro nastupující generaci může být vodítkem k vlastní budoucnosti, z tohoto důvodu je komparace mezi nimi zajímavým, a věřím, že prospěšným skutkem.

Diplomovou práci tvoří dvě části, teoretická a výzkumná. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole se budu zabývat vymezením pojmů, které bezprostředně souvisí se zvoleným tématem. Definuji je, popíši, vysvětlím jejich význam. Také se dotknu jejich ukotvení v zákoně. V druhé kapitole teoretické části se blíže věnuji historickému vývoji sociální práce. Zaměřím se na její počátky ve světě i na našem území a postupně, tak jak se dějiny vyvíjely, dospěji až ke zkoumanému období. Ve třetí kapitole se zabývám specifiky území, na kterém historii sociální práce zkoumám. Je jím Rychnov nad Kněžnou a jeho okolí, Orlické hory. Žádný region na našem území není stejný, a právě proto se budu blíže věnovat specifikům, která na Rychnovsku můžeme najít.

Ve výzkumné části, v kapitolách čtyři až šest, se zabývám skutečnou výzkumnou činností. Blíže se budu věnovat vybraným poskytovatelům sociální práce/péče na Rychnovsku ve sledovaném období. Tyto poskytovatele charakterizuji, popíši, přiblížím jejich činnost době, kterou jsem pro svou diplomovou práci zvolila. Výzkum jsem prováděla nejen přímo v archivních dokumentech u jednotlivých poskytovatelů, pokud existují dodnes, anebo pokud mají nástupce, ale také v Okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. Díky narativním rozhovorům s pamětníky jsem získala velmi cenné, zajímavé informace a vyslechla mnoho osobních příběhů. Nashromážděná data následně porovnám s postupy, metodami, názory a vnímáním sociální práce v současnosti. V neposlední řadě pak vyhodnotím hlavní cíl diplomové práce.

1 Cíl práce a metodika zpracování

Hlavní cíl mé diplomové práce je: Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce. K jeho naplnění bude využito historického výzkumu, studia potřebných dokumentů a v neposlední řadě také výstupy z narativních rozhovorů s pamětníky, kteří ve sledovaném období pracovali v zařízeních, kde byl zřejmý výkon sociální práce. Za dílčí cíle práce pak lze považovat charakteristiku vybraných zařízení, popis jejich vývoje ve sledovaném období a historických souvislostech. Také nahlédnutí do jejich činnosti v současnosti z důvodu následné komparace systému práce v druhé polovině minulého století a nyní. Věřím, že porovnáním zjištěných faktů bude přínosné pro současné sociální pracovníky, stejně tak i profil jednotlivých zařízení a možnost dozvědět se zajímavá fakta o jednotlivých organizacích.

2 Teoretická část

V této části diplomové práce se budu zabývat definicí pojmů, které bezprostředně souvisí se zvoleným tématem. Pozornost bude věnována výrazům, bez jejichž osvětlení, specifikace a vysvětlení by nebylo snadné se v textu orientovat. Jednotlivé výrazy vymezím, podrobněji popíši, blíže specifikuji jejich obsah. Jestliže mají ukotvení v zákonech České republiky, tak se budu věnovat také jejich legislativní úpravě. Teoretická část tvoří potřebný podklad pro následný výzkum.

2.1 Historie

Historie lidstvo fascinuje, zkoumá ji, studuje ji, objasňuje ji, zjišťuje a ověřuje události, anebo o ní jen prostě vyprávějí. Slovo historie zazní v diplomové práci několikrát, tudíž jeho vymezení je nasnadě. Ačkoliv se jeho význam může zdát jasný a jednoznačný, není tomu zcela tak. Vymezení pojmu historie je v literatuře nemálo. Pro historii používáme také synonyma jako jsou např. slova dějiny, či dějepis. Zkoumá události, které se udály v historickém, minulém období. (Berg, 1998) Výraz historie má svůj původ v řečtině, pochází z řeckého slova storta, a latinského slova historia. Přesný význam pak můžeme interpretovat jako „to, co se stalo“. Znázorňuje komplex událostí, ke kterým v minulosti došlo a logicky na sebe navazují. Děje, které se staly a jsou objektivním faktem, ale také subjektivní interpretace ovlivněné osobou vypravěče příběhu. V neposlední řadě se jedná také o disciplínu vědeckou, která popisuje a interpretuje zmiňovaný vývoj v několika oblastech lidského života. V oblasti politické, sociální, společenské, hospodářské i kulturní (Dějepis.com, 2021). Významný antický historik, Hérodotos z Halikarnássu, je považován za zakladatele dějepisu.¹ (Hérodotos, 2004) Nemůžeme jej však považovat za historika v dnešním slova smyslu, byl spíše člověkem, který se jím požitě události popisoval čtenáři blízkým, jednoduchým, čtivým způsobem. V jeho díle spatřujeme i prvky kronikářské práce. (Bloch, 1967)

Ani v České republice nemáme o významné historiky nouzi. Vzhledem k tomu, že se diplomová práce zaměřuje na Rychnovsko, nelze opomenout důležité historiky, kteří působili právě v tomto regionu. Za zmínku dozajista stojí František Martin Pelcl. Tento významný český osvícenec, pedagog, vlastenec a v neposlední řadě historik, se narodil 11. listopadu 1734

¹ Vypsání, vyličení významných minulých událostí, dějů, popis vývoje společenského celku, kulturní činnosti; dějiny, (Slovník spisovného jazyka českého, 2021)

v Rychnově nad Kněžnou v rodině soukeníka. Po studiích na piaristickém² gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou a dalších gymnaziálních studiích v Hradci Králové započal studia na vysoké škole. Nejprve navštěvoval fakultu teologickou, ale po několika měsících tato studia opustil a přestoupil na studium práva. Životní události mu však nedovolili studia dokončit. Stal se tedy hofmistrem³ v rodině hraběte Šternberka. Právě toto zaměstnání, a především volný přístup ke šternberské knihovně měl na vývoj Pelcla v historika, zásadní vliv. „Roku 1775 vydal *Novou kroniku českou a 1790 česky psanou Novou kroniku českou, nejčtenější knihu o našich dějinách z doby předbřeznové. 13. března 1793 se stal prvním profesorem obnovené stolice českého jazyka a literatury na pražské univerzitě a své přednášky zahájil německy proslovenou akademickou nástupní řečí O užitku a důležitosti českého jazyka (Akademische Antrittsrede über den Nutzen und die Wichtigkeit der böhmischen Sprache).*“ (Krám, 2017:24)

K Rychnovu nad Kněžnou, v souvislosti s historií, neodmyslitelně patří také významná současná osobnost PhDr. Josefa Kráma. Tento dlouholetý středoškolský pedagog narozený roku 1937 v Pardubicích prožil své dětství ve Vysoké nad Labem. V roce 1959 dokončil studia českého jazyka, následně španělštiny na Vysoké škole pedagogické v Praze, doktorát z filozofie získal již při zaměstnání v roce 1978. Celý život se intenzivně věnoval nejen předávání znalostí svým žákům na Střední průmyslové škole v Rychnově nad Kněžnou, ale vedl je i k pravdivému porozumění historii. Je celoživotním badatelem, historikem. Díky jeho významnému úsilí byl objasněn konec života, pravděpodobně nejvýznamnějšího rychnovského rodáka, Karla Poláčka. „*Původně uváděný údaj o Poláčkově smrti 19. říjen 1944 koncentrační tábor Osvětim je tak oficiálně opraven na 21. leden 1945 Gleiwitz.*“ (Krám, 2017:270). Zajímavostí je, že z pověření dcery Karla Poláčka, paní Jiřiny Jelinowiczové, přebíral 28. října roku 1995 z rukou prezidenta Václava Havla, Řád T. G. Masaryka udělený in memoriam právě výše zmíněnému spisovateli. (Paměť národa, 2021)

Historie, dějiny a jejich popis, stejně tak jejich výklad bude, ať autor projevuje sebevětší snahu, ovlivněn právě tím, kdo události minulé zkoumá a dále je převypráví. Za zřejmá a přesná můžeme považovat např. data narození a úmrtí panovníků, založení univerzit, mnohých dalších institucí, eventuálně také začátky a konce válek. Musím ale připustit, že i výše jmenované události, ačkoliv by se mohly zdát jednoznačně definovatelné a neměnné, jsou mnohdy různými zdroji uváděny rozličně.

² Školský řád katolické církve (Lidový slovník pro chalupáře, 2021)

³ Z německého Hofmeister, latinsky *Magister*, či *Praefectus curiae*, byl původně domácí učitel ve středověku, jenž byl odpovědný také za aktivity mimo výuku. (PDF Knihy, 2022)

2.2 Objektivní dějiny

V ideálním případě by měl být výklad historie pouze jeden jediný, a to zejména ten pravdivý. Hovoříme-li o objektivních⁴ dějinách, mluvíme pak o historických událostech, které se staly a dále jsou interpretovány zcela nezávisle na osobě badatele. Interpret sděluje události bez osobního pohledu, fakticky interpretuje data, tak jak se skutečně stala. Výklad je tedy veden nestranně, nezávisle na názorech, postojích, hodnotách, či vlastních emocích vypravěče. Tento způsob interpretace vyžaduje od historiků notnou dávku ukázněnosti a zkušenosti. Události jsou prezentovány ve shodě se skutečností. Musíme mít neustále na mysli, že historie je regulérní vědní disciplínou používající racionální soubor pravidel a zavedený systém vědeckého postupu práce. (Sociální práce, sociální práce, 2019)

2.3 Subjektivní dějiny

Protikladem objektivního výkladu je interpretace historie subjektivní.⁵ Co by byly dějiny, bez lidí, bez pamětníků a vypravěčů. Právě osoba toho, kdo historické události vypráví je člověkem velmi důležitým. Zanechává svou osobitou, jedinečnou stopu při vzpomínání na události, které se staly a vypravěč je prožil. Příběhy jsou důležité, nicméně právě osobitý pohled je v interpretaci dějin plusem i mínusem zároveň. Za přínos můžeme považovat přidanou hodnotu emocí, kdy se sdělováním prostých faktů vytváří příběh. Historie tak není výčtem dat a chronologicky seřazených událostí, ale stává se vyprávěním. Tomu pak může snadněji porozumět i široká laická veřejnost, je pro ni dostupnější a lépe porozumitelná. Nicméně nevýhodou subjektivního, osobního výkladu dějin je to, že si vypravěč mnohdy minulost představuje lepší, než se ve skutečnosti stala. Minulost si idealizuje, hovoří o starých dobrých časech atd. (Sociální práce, sociální práce, 2019) Podstatnou roli hraje i to, kdo o minulosti mluví. Jinak bude např. o Sametové revoluci v listopadu 1989, hovořit student, který se účastnil demonstrací, jinak jeho rodiče, odlišný pohled na události bude člen zasahujících ozbrojených složek a ze zcela jinou optikou bude na události nahlížet zdravotní sestra, která ošetřovala zraněné. Ve výčtu různorodých pohledů by bylo možno pokračovat téměř do nekonečna. Roli hraje nejen věk, také to, z jaké společenské vrstvy pamětník pochází, zda je to žena či muž a různé kombinace mnohých aspektů. V podstatě můžeme konstatovat, že co člověk, to originální sdělení. Historik musí všechny subjektivní pohledy reflektovat, být si vědom toho,

⁴ Týkající se objektu, věcný, předmětný, shodující se se skutečností. Existující nezávisle na subjektivním mínění, chtění. (Slovník cizích slov, 2005:481)

⁵ Vztahující se k danému jedinci, pro něj příznačný, osobní. Nevěcný, předpojatý, zaujatý, jednostranný. Vystávající z mysli jedince, odehrávající se v ní, náležící k ní spíše než vnější skutečnosti. (Slovník cizích slov, 2005:630)

že každá výpověď o minulosti má v historii své místo a dohromady tvoří jeden komplexní celek. Reflektovat musí i své vlastní emoce, myšlenky a názory, zkušenosti a při vědecké práci se pokusit interpretovat dějiny zajímavě, ale pravdivě.

3 Historie sociální práce/péče

Stejně jako se vyvíjí vše, tak i sociální práce má svůj vývoj, svou historii. Lze říci, že poskytování pomoci potřebným, v které sociální práci jasně spatřujeme, se prolíná celou historií lidstva. Sociální práce se postupně vyvíjela již od středověku, poskytovala ochranu lidem, kteří nebyli schopni vykonávat svou úlohu ve společnosti. (Hartl, Hartlová, 2009) Již v dávné historii můžeme zaznamenat aktivitu rozličných zařízení, která se snažila nepříznivé podmínky obyvatel řešit. Pomáhala společenské problémy eliminovat, a také se pokoušela odhalovat jejich příčiny. Historicky, ale s platností i pro dnešní společnost, byla sociální péče hnána zejména pomocí chudým. Počátky profesionální sociální práce se datují do přelomu 19. a 20. století, tento proces má tedy více jak 100letou historii. Také toto je důvod všimnout si jí, věnovat jí pozornost i z hlediska historického zkoumání. (Chambers, 1973)

3.1 Definice sociální práce/ péče

Než se začnu zaobírat vývojem sociální práce, pokusím se vymezit co se pod pojmem sociální práce/péče skrývá. Stejně jako obsah, vymezení a ukotvení profese je rozsáhlé a poněkud rozpolcené, tak i jednotná definice není zcela jednoduchá. Touha pomáhat potřebným, podporovat je a snažit se zlepšit jejich nepříznivou situaci je dozajista záslužná, nicméně pod pojmem sociální práce by se mělo skrývat více než dobrosrdečnost. Toto povolání je velmi specializovaná činnost, kterou vykonávají odborně vzdělaní profesionálové. Sociální práce je akademickou disciplínou, předmětem studia. Např. Profesionální komora sociálních pracovníků, z.s. uvádí, že sociální práce je: *„Profese, která co možná nejvíce naplňuje svůj ideál, pro který jsme se tomuto oboru upsali: sociální práce jako umění pomáhat lidem v jejich těžkostech způsobem užitečným a udržujícím respekt k člověku.“* (Profesionální komora sociálních pracovníků, z.s., 2021) Významný český psycholog dvacátého století a také muž, který se zásadní měrou zasloužil o ukotvení sociální práce, Oldřich Matoušek, definoval sociální práci takto: *„Sociální práce je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanost). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu. Sociální pracovníci pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám i komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky.“*

U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.“ (Matoušek a kol., 2003:11)

Sociální péče je pak prostředkem sociální ochrany, je to pojem legislativní, tedy zákonný. Chápeme ji spíše jako záchrannou síť, prostředek sociální ochrany vytvořený státem. Samotná podstata slova péče je zřejmá, jeho význam je patrný. Starat se, věnovat někomu pozornost, pomáhat mu, nebo nad potřebným mít dohled. *„Sociální péče tedy zahrnuje ty věci, které mají pozitivní dopad na kvalitu života: slušné zaměstnání, ekonomické zdroje k uspokojení potřeb, bydlení, přístup ke vzdělání a zdraví, volný čas atd. Přestože pojem pohody je subjektivní (co je dobré pro jednu osobu, nemusí být pro druhé), sociální blaho je spojena s objektivními ekonomickými faktory.“* (Tax-definition.org, 2022)

Jak lze dedukovat z předchozích odstavců, sociální práci a sociální péči nelze považovat za synonyma, tedy slova stejného významu. Souvislost mezi nimi však dozajista existuje. Význam pojmu sociální péče lze spatřovat zvláště ve smyslu specializovaných institucí, organizací. Ty se zabývají takovým působením v sociální oblasti, které směřuje zejména k pomoci. Podporují ty, kteří se dostali do přechodné či trvalé tísně. Pomáhají jednotlivcům, skupinám obyvatel, nebo dokonce celým komunitám, a to jak morálně, psychologicky, právně a v neposlední řadě i materiálně. Sociální práci můžeme považovat za aplikovaný společenskovední obor. Její význam spočívá v odhalování, vysvětlování a nápravě sociálních problémů. (Petrušek a kol., 1996) Sociální péče v sociální oblasti řeší zejména důsledky negativních sociokulturních jevů. Sociální práce má také nezastupitelný význam v oblasti prevence, kontroly, ochrany potřebných. V neposlední řadě se jedná také o předmět výzkumu a studia. Pro potřeby diplomové práce, ačkoliv je v názvu práce užito obou těchto výrazů, budu užívat pojem sociální péče. Důvodem je zodpovědné, spolehlivé vyhodnocení hlavního cíle práce a možnosti rovnocenně porovnat sledované instituce.

3.2 Počátky sociální práce

Staré lidové pořekadlo praví, že chudoba cti netratí, ale statut chudého by pravděpodobně nikdo mít nechtěl. Za chudobu považujeme situaci, kdy je osoba, díky svému příjmu, svému materiálnímu zajištění, společností vnímána jako znevýhodněná. (Tomeš, 1991) Chudobu, jinak též bídu, lze charakterizovat jako jeden z prvních sociálních problémů. Je předmětem mnohých studií, z rozličných pohledů. Z hledisek ekonomických, statistických či sociologických, které se ale navzájem prolínají. Ačkoliv je vnímána a měřena často odlišně,

jedná se vždy inferiorní⁶ podmínky pro život vedoucí k vážným společenským, ale zejména osobním následkům. Podobně jako měření míry chudoby, tak i její rozdělení je mnohé. Nutno podotknout, že i její vnímání je dnes rozhodně odlišné od minulosti. Chudoba absolutní je definována subsistenčním minimem⁷, tedy prostředky dovolující uhradit jen pouhé potřeby přežití. Relativní chudoba je pak definována jako vzdálenost od běžného společenského standardu. Chápeme to tak, že člověk žijící za hranicí přežití pocítuje zejména sociální nepřijetí, vnímá své vyloučení z většinové společnosti. I při vnímání chudoby, stejně jako u výkladu historie, se objevuje subjektivní a objektivní. Ačkoliv objektivně je člověk zajištěn, může individuálně vnímat své potřeby jinak, reflektujeme zde skutečnost, že každá osoba je sama sobě nejlepším soudcem a jen on sám posoudí, jak naléhavé jsou jeho potřeby. Samozřejmě i jejich naléhavost, důležitost je čistě individuální. (Linhart, Petrušek, 1996)

Sociální péče vychází z potřeby pomoci druhému v nouzi. Souvisejícími pojmy jsou solidarita⁸, filantropie nebo altruismus, pro něž je pomoc potřebnému společným znakem. Filantropii můžeme definovat jako lidumilnost, humanitu, dobročinnost, či již výše zmíněnou pomoc sociálně slabým. Altruismus je, na rozdíl od filantropie, založený na nesobeckém zájmu o blahobyt a prospěch. Filantrop bližnímu pomůže, ale následně o tomto skutku informuje veřejnost, dává svůj skutek na obdiv a očekává za něj pochvalu. Altruista potřebným pomáhá a o svých dobrých skutečích skromně mlčí, nikde je prvoplánově nevystavuje.

Potřeba pomoci, starost o potřebné sahá hluboko do minulosti, až do doby pravěku. V prvotně pospolné společnosti byla pomoc automaticky poskytována členům rodiny či příslušníkům kmene. Vzhledem k tomu, že se jednalo o pomoc výhradně na bázi osobních vztahů, hovoříme jednoznačně o solidaritě. Pomoc byla směřována neformálně, byla poskytována automaticky a tak, aby byl zajištěn bezproblémové fungování kmene. Důležité bylo přežití celé skupiny, podstatné bylo neohrozit členy kmene. Pomocí pro jednotlivce vedla logicky k zajištění kompaktnosti a životaschopnosti kmene. (Šustová in Matoušek, 2001). Dalším příkladem dobré praxe z minulosti je například orientální Chammurapiho zákoník. V něm se, krom jiného uvádí, právo sirotků a vdov na třetinu vojenského přídělu po zemřelém vojákově. Jako formu pomoci můžeme zařadit také přijetí nezletilého syna do vojenského výcviku a tím zajištění budoucnosti. (Klíma, 1954)

⁶ Podřadný, méněcenný. (SLOVNÍK CIZÍCH SLOV, 2005:311)

⁷ Výživa, podpora na živobytí. (SLOVNÍK CIZÍCH SLOV, 2005:631)

⁸ Soudržnost, pospolitost, vzájemná podpora, svornost. (SLOVNÍK CIZÍCH SLOV, 2005:617)

Počátky systematické podpory znevýhodněným osobám nalézáme především v aktivitě od církví a ruku v ruce s rozmachem křesťanství. První znaky pomoci nacházíme zejména po nástupu monoteistických, tedy v jednoho Boha věřících, náboženstvích. V jejich výkladu cnosti byla filantropie, lépe řečeno pomoc bližnímu, na horních příčkách příkladného chování. Nalézáme je jak v židovských, tak křesťanských církvích. Křesťanské náboženství je v podstatě kompletně založeno na myšlence lásky k bližnímu. Církev zřizovala nemocnice, které byly umístěny při kostelích, ale spíše v rámci klášterních komplexů. Jednalo se zejména o zařízení, kde byla poskytována péče chudým, opuštěným dětem, nemocným, ale i postiženým lidem. (Mühlpachr, 2001) Bylo to odezvou na minimální sociální zabezpečení většiny obyvatelstva, které bylo zasaženo celou řadou neštěstí. Především mnoha rozsáhlými epidemiemi hladomoru, moru a v neposlední řadě také mnohými válkami. Špitály⁹ přijímaly do péče své mecenáše¹⁰, ostatní potřební mohli být přijati, až v případě, když v nemocnici zbyla nějaká volná místa. S rozmachem křesťanství přišla i nová vlna podpory. Prvopočátky poskytování péče potřebným nacházíme nejen v kláštorech, ale postupně i ve farnostech, představili tedy první zařízení, která úmyslně, systematicky, organizovaně a dlouhodobě poskytovali pomoc potřebným občanům. (Tomeš, 2010)

Nenjen církve, ale později i šlechta a měšťanstvo začalo poskytovat pomoc chudým a potřebným. Na přelomu 18. a 19. století vznikala rozličná, můžeme tvrdit, specializovaná zařízení. Pomoc se tak stávala konkrétní a cílenou. Pro příklad jmenujme např. starobince, chudobince nebo sirotčince pro osiřelé, opuštěné či odložené děti. Pomoc měla po většinu formu věcnou či hmotnou. Jednalo se o nocleh, stravu a ošacení. Důležitým dokumentem pro poskytování péče na našem území bylo vydání listiny Pravidla direktivná. Tento dokument vydal v roce 1781 Josef II., syn Marie Terezie, který úspěšně pokračoval v rozsáhlých reformách, které započala jeho matka. Listina stanovovala strukturu u nově zřizovaných institucí a zároveň jasně stanovovala podobu rozvíjející se ústavní péče. Důraz byl kladen zejména na péči o opuštěné děti a mládež. Zřizovány byly porodnice, nalezince či sirotčince, všechny ústavy měly jasná pravidla a pevný řád. Zajímavostí zůstává, že výše zmiňované instituce byly financovány z dědických darů, ale také z veřejných sbírek. Občanský zákoník z roku 1811 je první zákonnou normou, která upravuje postavení dítěte v rodině, a tak mu zajišťuje nárok na výchovu, výživu a také na soudní ochranu. Neméně významným zákonem byl Chudinský zákon z roku 1868. Tento zákon nařizoval obci povinnost postarat se o obyvatele

⁹ Nemocnice; ve středověku ústav pro nemocné, zestárlé a chudé, hospitál. (SCS.ABZ.CZ, 2022)

¹⁰ Ochránce, podporovatel umění. Mecenáš je na rozdíl od sponzora i duchovním patronem, neangažuje se pouze finančně. (SCS.ABZ.CZ, 2022)

města, který se ocitl v nouzi. Zároveň ale musel příslušet do obce domovským zákonem. Ze strany obce se opět jednalo především o pomoc materiální ve formě stravy, případně ošetření v nemocnici a také možnost umístění v chudobinci. (Oláh, 2009) Devatenácté století přineslo mnoho pozitivních zvrátů. Kvapem přibývalo institucí pro neposlušné děti, přestárlé občany, také vzrůstal počet nemocnic. Idea zavedení systematické ústavní péče o potřebné se dostávala poměrně rychle na pořad dne. (Mühlpachr, 2001)

3.3 Sociální práce v první polovině 20. století

„Sociální péče je organizovaná pomoc o osoby sociálně slabé, odkázané na veřejnou pomoc a zejména na finanční a mravní podporu. Sociální péče se vztahuje zejména na osoby chudé, přestárlé, invalidy, válečné poškozence, mládež, zejména úchylnou, učně, studentstvo, osoby tělesně i duševně vadné (osoby slepé, hluchoněmé, slabomyslné, epileptické, zmrzačené), válečné poškozence, sirotky, vdovy aj. Zprvu byla řešena lidumilstvím, dobročinností, v moderní době vedení a usměřňování sociální práce přebírají veřejnoprávní korporace, zejména obec a stát.“ (Masarykův slovník naučný, 1932:772)

Po skončení první světové války, rozpadu Rakouska-Uherska, při vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 byla převzata do správního řádu nové republiky řada z rakousko-uherských právních norem. Ústavní péče byla v té době tou nejčetnější. Díky zřízení ministerstva sociální péče 1. ledna 1918, na konci existence monarchie, svítla naděje na nové sociální jistoty. Velkým podporovatelem prosociální politiky byl bezpochyby prezident Masaryk. Např. jeho myšlenka, že pokud má být sociální práce úspěšná, musí pracovníci veřejných i dobrovolných organizací systematicky spolupracovat a také se vzájemně doplňovat, neztratila nic ze své aktuálnosti, ani po více jak sto letech (Fakultní nemocnice Plzeň, 2022) Zavedením sociálního pojištění dostali zaměstnanci jistotu podpory v případě invalidity, při nemoci a co je důležité, také podporu ve stáří. Domovské právo, které upravoval zákon č. 105/1863 ř. z¹¹., zaručoval zchudlému občanovi právo, aby se o něj jeho domovská obec postarala. „§1 Právo domovské přináší s sebou, že ten, kdo je má, může se v této obci nerušeně zdržovati a zchudl-li by, od ní zaopatření žádati. Občané, kteří do obce, v níž bydlí, i přísluší nemohou býti z této nikdy vypovězeni ani vyhoštěni.“ (Svaz měst a obcí české republiky, 2022) Tento institut přetrval i přes období první republiky a byl nahrazen až československým státním občanstvím. Zákon č. 174/1948 Sb., Zákon o zrušení domovského práva, přenesl tedy povinnost sociálního pojištění, pro každého občana republiky, na stát. Nová republika se po první světové

¹¹ Říšský zákon (Zkratky.cz, 2022)

válce potýkala nejen s morálním šokem, ale i dalšími následky války. V sociálně obtížné životní situaci se ocitli nejen váleční veteráni, sirotci, vdovy, ale lze konstatovat, že nezáviděníhodné období prožívala většina obyvatelstva. Poválečný nedostatek a logicky prudký nárůst potřebných stát nebyl schopen pokrýt z vlastních zdrojů, zkrátka na to neměl dostatečné kapacity. Tato situace eskalovala v prudký nárůst nestátních soukromých poskytovatelů péče. Jednalo se zejména o dobrovolnické organizace a spolky. V dnešním kontextu bychom je mohli směle přirovnat k nestátním neziskovým organizacím. Pro příklad lze uvést Společnost Československého červeného kříže, ta patřily mezi nejvýznamnější.

Československý červený kříž má více jak 100letou historii. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk, dne 6. února 1919, svým podpisem vyhověl žádosti skupině sociálních pracovníků o vznik nové organizace a toto datum je tak dnes považováno za oficiální datum založení. Předsedkyní se stala prezidentova dcera Alice Masaryková a tuto funkci vykonávala úctyhodných dvacet let. Československý červený kříž se zejména soustředil na zvládnutí pomoci obyvatelstvu postiženém světovou válkou. Svou pozornost však také zacítil na výchovu zdravotnického personálu, na založení sítě Automobilní záchranné služby. Zásahu mu lze přičíst také za zdravotní výchovu občanů, sociální pomoc znevýhodněným skupinám obyvatel a zejména poskytoval zdravotní péči. (Jukl, Majrichová, 2019) Důležitost této organizace nepominula ani po mnoha letech její existence a stále si udržuje významné postavení mezi charitativními organizacemi.

Jen co se české země nepatrně vzpamatovaly z hrozivých následků Velké války, dorazila ve třicátých letech minulého století i na naše území Velká hospodářská krize. Nejhorší krizi zaznamenaly a byly jí výrazně postiženy naše pohraniční oblasti. Byly totiž hustě protkány lehkým průmyslem, textilními podniky, sklárnami, jejichž výrobky se v drtivé většině vyvážely. (Pancer, 2012) Nepříznivá situace následovala druhou, jedna na druhou navazovala, a tak dalším z neblahých důsledků krize bylo vypuknutí druhé světové války. Již tak zdecimované obyvatelstvo čelilo další ošklivé ráně. V meziválečném období sociální péči ovlivňuje psychologie. Do popředí zájmu se dostává nezbytnost vidět sociální případ v souvislostech. Zdůrazňována je potřeba motivace klienta, jeho osobní rozvoj a také skutečnosti, které na klienta mohly působit v minulosti. Začíná být kladen i důraz na prevenci negativních vlivů. Zejména se rozvíjejí programy orientované na ohrožené děti a mládež. Stejně tak se po malých krůčcích do popředí zájmu dostává komunitní práce.

3.4 Sociální práce v druhé polovině 20. století

Po skončení druhé světové války a v následujících desetiletích se z většiny západních států staly státy sociální. Velká Británie zahájila reformy nejen ve zdravotnictví, ale též v oblasti sociální práce. Důraz byl kladen zejména na vytvoření komplexního systému sociálního pojištění, uskutečňovala se celá řada legislativních opatření, např. uzákonění základního vzdělání zdarma, sociální pomoci a bydlení atd. Ani naše země nezůstaly ve snaze o rozvoj sociální péče pozadu za západními zeměmi. Vznikala celá řada nových zákonů, novelizací, mnohé byly převzaty z legislativy první republiky, zákony z období okupace totiž nebyly akceptovány. Již v roce 1945 můžeme pozorovat snahy o změny v oblasti sociálního pojištění. (Řezníček,2000)

Padesátá léta 20. století na našem území byla poznamenána markantním snížením počtu organizací, které poskytovaly sociální péči. Totalitní období a vláda jedné strany se výrazně odrazila i v oblasti sociální práce. Sociální problémy se nepřipouští, jsou totiž vnímány jako přežitek kapitalistického zřízení. Třídní ideologie hlásala, že pokud zaniknou třídní rozdíly, pomínou i sociální problémy. Instituce, které nezřizoval stát, byly zrušeny. Církevní organizace, tradičně významné poskytovatele péče, nevyjímaje. Centralizace se výrazně dotkla i sociální práce. Hlavní důraz byl zejména na institucionální, ústavní péči. Jediným možným a správným poskytovatelem péče byl stát. (Matoušek, 2007) Důležitý obrat a naděje pro lepší možnosti v poskytování sociální péče nastal roku 1956. Přijat byl přelomový zákon č. 55/1956 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon umožnil opětovné zřizování, provozování ústavů sociální péče i nestátním organizacím a otevřel tak pro sociální práci nové obzory. Církev, náboženské organizace, ale překvapivě i zemědělská družstva, ti všichni mohli ústavy zakládat.

Následující roky, léta šedesátá, lze vnímat jak období obrody, oživení sociálních oblastí na našem území. Nelze nezmínit rok 1968, do historie sociální práce se zapsal především faktem, že vznikla Společnost sociálních pracovníků. Můžeme konstatovat, že se jednalo o několikáté založení, protože původní Společnost sociálních pracovníků byla založena roku 1921, v průběhu let, díky válečnému stavu, politickým okolnostem zanikala a vznikala několikrát. Politické snahy o její zrušení byly znatelné také v roce 1970. Díky aktivitě sociálních pracovníků byla tato společnost včleněna do Společnosti zdravotních sester při Purkyňově lékařské Společnosti. V této instituci vytvořili sociální pracovníci samostatný úsek a takto svou činnost provozovali do roku 1989. Vnímáme snahu o rozvoj sociální práce, ačkoliv

mnohé sociální problémy byly medikanizovány¹². (Společnost sociálních pracovníků české republiky, 2022) Následovalo období normalizace a s ním i potlačování, bagatelizování a devalvace významu sociální práce.

Normalizaci vnímáme jako období české historie, respektive československé historie, od potlačení pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy. Toto období trvalo až do roku 1989. Termín normalizace nacházíme v Moskevském protokolu, ze kterého vyplývala kapitulace Československa. Další dokumenty komunistické strany, zejména dokument Poučení z krizového vývoje ve straně po 13. sjezdu KSČ, pak interpretovali vstup vojsk Varšavské smlouvy jako bratrskou pomoc, důvodem byla údajná krize státu. „Českoslovenští představitelé v tomto dokumentu vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci.“ (Šidáková, Fialová, 2014)

Sociální práce v období normalizace byla zařazena spíše do kategorie zdravotní péče. Rozvoj sociální práce, kupodivu, probíhal i ve výrobních podnicích, z toho také vyplývají preferované cílové skupiny. Jednalo se zejména o svobodné matky, ženy s malými dětmi a také mladistvé zaměstnance. Bylo samozřejmě nutné napravovat „živly“, kteří se vymykali socialistickému zřízení a vybočovali z doporučených kolejí. Pozornost byla zejména věnována zaměstnancům romského původu, bývalým vězňům, alkoholikům, fluktuantům¹³ Na druhé straně byla opravdová podpora věnována skupinám obyvatel, které si ji zasloužily a pro socialistické zřízení byly důležité. Jelikož bylo žádoucí, aby hospodářství, průmysl i výroba vykazovali plnění plánů. Byla zapotřebí každé práce schopné osoby i péče o novorozené děti mnohem kratší, než jsme zvyklí v dnešní době. Zákoník práce z roku 1965 stanovoval délku mateřské dovolené na 22 týdnů, další mateřskou dovolenou mohla žena čerpat do jednoho roku věku dítěte. (Zákony pro lidi, 2022) Zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění z roku 1968 prodloužil mateřskou dovolenou na 26 týdnů. (Zákony pro lidi, 2022) Od 1. ledna 1970 pak byla prodloužena i dodatečná mateřská dovolená o jeden rok. Maminky tak mohly být doma s dětmi do jejich dvou let. Novelizací zákoníku práce v roce 1987 byla mateřská dovolená prodloužena na

¹² Přehnané užívání medicíny, prováděný pomocí léků. (SLOVNÍK CIZÍCH SLOV, 2005:431)

¹³ Pracovník, který často neodůvodněně střídá zaměstnání. (SLOVNÍK CIZÍCH SLOV, 2005:213)

28 týdnů. Nicméně je nutno konstatovat, že síť mateřských škol a jeslí byla rozsáhlá, těchto zařízení bylo dostatek. Mnohdy byly zřizovány v rámci podniků, a tak ani jejich dostupnost nebyla závažným problémem. Skupinou obyvatelstva, které byla věnována zasloužená pozornost, byli senioři. Zřizovány pro ně byly tzv. Kluby důchodců, a i podpora vládnoucí strany pro tyto instituce, byla rozhodně významná.

3.5 Sociální práce po roce 1989

Zásadní obrat v oblasti sociální péče nastal po Sametové revoluci v roce 1989. Na nově vzniklé podmínky na našem území, musela reagovat, mnohdy i neochotně, celá řada doposud zavedených systémů. Změnám se nevyhnula ani oblast sociální práce, a tak počátkem 90. let dvacátého století byla odstartována komplexní přeměna sociálního řádu. Rozvoj nastal jak v teorii sociální práce, tak i v praxi, v neposlední řadě také při formování vhodných metod. Již 2. června 1990 se např. uskutečnila ustavující schůze Společnosti sociálních pracovníků. Na této schůzi bylo zvoleno předsednictvo a tím byla ustavena Společnost sociálních pracovníků České republiky. Pod tuto organizaci následně kam přešly všechny stávající členky Purkyňovy společnosti. (Společnost sociálních pracovníků České republiky, 2022) Znatelná je snaha o profesionalizaci profese sociálního pracovníka. Sociální práce se stává také studijním oborem. Pozornost se obrací k dříve opomíjeným skupinám potřebných občanů, kterými jsou nově např. lidé bez domova, uživatelé drog, nezaměstnaní. Zcela novou situací byl také vznik mnoha nevládních organizací. Sociální práce se tak musí vyrovnat i se zcela novou výzvou, a to byla konkurence mezi státními a nestátními poskytovateli sociální práce. Po Sametové revoluci, se dříve, víceméně, uzavřené ústavy a domovy, otevírají. Jejich klienti se postupně začleňují do běžného života.

3.6 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

V následující kapitole se bude zabývat současným zákonným ukotvením v oblasti sociální práce. Informace o stávající legislativě považuji za podstatné, vzhledem k cíli mé diplomové práce, tedy ke komparaci současných postupů v sociální práci s postupy ve sledovaném období. Domnívám se, že nastínění systému, jakým je na našem území nyní sociální práce vykonávána, bude pro závěrečné vyhodnocení, opodstatněné.

Roku 2006 se oblast sociální práce/péče v České republice dočkala nové legislativy. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ze dne 14. března, přinesl soubor jasných pravidel pro oblast sociální práce. Za nejzákladnější účel tohoto zákona pokládám ochranu práv osob, jejichž životní situace jim z rozmanitých důvodů nedovoluje se plnohodnotně zapojit do tzv.

běžného života. Příčiny znevýhodnění mohou mít rozličný původ, ať již je to zhoršený zdravotního stav, mentální postižení, sociokulturní znevýhodnění a jiné. Zákon o sociálních službách formuluje možnosti pomoci a podpory pro jedince, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci. Tento stav je pro ně složitý a nejsou schopni jej vyřešit bez pomoci. Zůstat součástí běžného života je komplikované, právě proto, potřebují sociální práci, jako pomocníka k možnému návratu do společnosti. Zákon jasně vymezí možnosti pomoci a podpory, které mohou využít. Definiuje služby, které jsou podporou nejen pro návrat k samostatnosti a užitečnosti klientů, ale nalézáme v něm také sociální služby podporující důstojný odchod osob, jejichž zdravotní stav již neumožňuje cestu zpět do života. Zákon, krom jiného, také vymezuje práva a povinnosti poskytovatelů sociálních služeb. Zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách byl zaveden příspěvek na péči a byly přesně definován rozsah a forma sociálních služeb.

Zákon nově zavedl povinnou registraci poskytovatelů sociálních služeb u krajských úřadů, bez ohledu na právní formu, stanovil minimální stupeň odborného vzdělání nejen pro sociální pracovníky, ale také pro pracovníky v sociálních službách. Důraz je kladen na individuální přístup k uživatelům sociálních služeb a významné je také úsilí o integraci znevýhodněných do společnosti.

3.6.1 Formy sociálních služeb

Podle § 33, zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů lze sociální služby rozčlenit do třech forem. Jedná se o služby terénní, ambulantní a pobytové. Zákon tyto formy specifikuje a jednoznačně vymezuje:

- Terénní služby. Již podle názvu této služby je možno usuzovat, že služba je uživatelům poskytována v jejich přirozeném prostředí. V prostředí, ve kterém se běžně pohybují, ve kterém žijí. Terénní sociální práce je zaměřena, mimo jiné, i na pomoc ve vyloučených lokalitách. Jedná se o činnosti, či soubor činností, které zajišťují klientům sociální pomoc, podporu. Účelem je začlenění do společnosti, ale také prevence sociálního vyloučení. Terénní programy jsou určeny osobám, které vedou rizikový způsob života, nebo jsou tímto způsobem života ohroženi. Pro příklad se jedná o osoby užívající návykové látky, osoby bez domova. Jedná se např. o streetwork, osobní asistenci nebo pečovatelské služby. Cílem služeb je takovéto osoby aktivně vyhledávat a také snižovat rizika jejich způsobu života.

- Ambulantní služby. Tato forma sociální služby je v podstatě, protikladem terénních sociálních služeb. Slovo ambulance lze vysvětlit jako místnost, prostor, pro vyšetření pacientů. Zde je užito v přeneseném slova smyslu, ačkoliv, podstata významu zůstala zachována. Nemluvíme o pacientech, ale o klientech. Nicméně jádrem zůstává to, že služba je poskytována uvnitř zařízení. Klient takové zařízení pouze navštěvuje, dochází do něj, nemá v něm však zajištěno žádné ubytování. Jedná se zejména o sociální poradenství, služby sociální péče, jakými jsou např. odlehčovací služby, denní stacionáře. Také některé služby sociální prevence jsou poskytovány ambulantně, pro příklad uvedu nízkoprahová centra pro děti a mládež, sociálně terapeutické dílny, kontaktní centra.
- Pobytové služby. Poslední jmenované, nikoliv však významem, jsou služby, které jsou zásadně rozdílné od obou výše jmenovaných forem, a to jsou služby pobytové. Jak již název napovídá, v této formě sociální služby klient v zařízení bydlí. Příkladů bychom našli mnoho, pro představu můžeme jmenovat, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, chráněná bydlení nebo také např. azylové domy, domovy se zvláštním režimem, a mnohé další. Z názvů, v kterých často slyšíme slova jako domov, bydlení, dům, pak můžeme lehce odvodit, že služba je určena k trvalejšímu žití.

3.6.2 Druhy sociálních služeb

Zákon o sociálních službách dělí poskytované služby nejen podle formy, ale také podle jejich úlohy, kterou při pomoci plní. Rozdělit je můžeme také do třech základních skupin:

- Sociální poradenství. Podstatou sociálního poradenství je zejména snaha poskytnout klientovi plnohodnotné odborné informace. Nejen tím tak eliminují vznik nepříznivých situací, pomáhají klientovi jeho životní trable řešit, ale mají i významnou preventivní a nápravnou roli. (Matoušek, 2003)
- Služby sociální péče. Sociální asistence, pečovatelská služba, to jsou jen dva příklady z mnoha druhů sociální péče. Cílem služeb sociální péče je zejména umožnit zapojení uživatele do běžného života, jak je to jen možné. Pokud však klientovi jeho zdravotní stav neumožňuje zapojení do normálního života, obstarávají pro něj služby sociální péče důstojné zacházení i prostředí. (Molek, 2009)

- Služby sociální prevence. Nejdůležitějším a nejzásadnějším posláním služeb sociální prevence spatřuji v tom, že se jejich pomocí přispívá k eliminaci nežádoucích podmínek a jevů, které by mohly směřovat až např. k sociálnímu vyloučení jedince. Nutno uvést, že zmíněné jevy nejsou následkem zdravotního stavu či věku klienta. (Zákony pro lidi, 2022)

3.7 Vybraná zařízení, v nichž je poskytována sociální péče

Výkon sociální práce lze nalézt nejen v zákonem vyjmenovaných typech sociálních služeb, jakými jsou např. noclehárny, domovy pro seniory, nízkoprahová centra, azylové domy, ústavy sociální péče, ale i v dalších organizacích. Pro potřeby této diplomové práce vnímám výkon sociální péče také v školských zařízeních. Jedná se zejména o dětské domovy, dětské domovy se školou, a další. Sociální práce, její přesná a jednotná definice je stále předmětem úprav, korekcí a doplňování, stejně tak i vymezení jejich jasných, jednoznačných hranic. Co považujeme za výkon sociální práce, v jakých činnostech lze spatřit její stopu, které aktivity můžeme považovat za sociální práci a které již naopak ne? Dle mého názoru můžeme sociální práci, stejně tak i sociální péči, spatřit v mnohých činnostech, o kterých by se to, na první pohled, nemuselo zdát. Často pak stačí nový, „profesionální slepotou“ nezničený pohled a zjistíme, že sociální práci nacházíme v oblastech, kde bychom ji standartně ani nehledali.

Ve výzkumné části budu věnovat více pozornosti zařízením, která vykonávala svou záslužnou činnost již ve zkoumaném časovém období a přetrvala až do současnosti. Argument je zcela prozaický. Naplnění hlavního výzkumného cíle. Komparace, tedy srovnání, porovnání (Slovník cizích slov, 2005) metod z druhé poloviny minulého století a metod sociální práce, které nacházíme v zařízeních dnes. Soustředím se především na vybrané ústavy sociální péče, a také na dětské domovy, které v níže uvedeném regionu nalezneme. Příčinou mého výběru, je pozitivní vztah ke zmíněným institucím. Ten vznikl v průběhu exkurzí a praxí již při bakalářském stupni studia a nyní na úrovni magisterské pokračoval.

3.7.1 Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Jak můžeme z názvu odvodit, jedná se o pobytová zařízení. Pro potřeby mé diplomové práce budu užívat také název ústavy sociální péče. Jedná se o zařízení, pro osoby se zdravotním postižením. Znevýhodnění mohou být mentální, tělesná nebo kombinovaná. Klienti zařízení mnohdy stráví celý život. Často v nich nacházíme různé kombinace rozličných sociálních služeb. Ty musí být poskytovány pro blaho potřebných osob, v důstojném prostředí. V současnosti je za samozřejmé dodržování lidských práv. Služby, které jsou v ústavech

poskytovány by měly být nastaveny tak, že budou pro každého klienta individuální, budou ho motivovat. Mají za úkol také prohlubovat jeho dovednosti, schopnosti. V domovech nacházíme rozličné činnosti, které se v rámci sociálních služeb poskytují. Pro představu lze jmenovat aktivity vzdělávací, výchovné. Pomoc při samoobsluze klienta např. při oblékání, hygieně. Také rozličné terapeutické či aktivizační činnosti a mnohé další. Samozřejmě v nich nacházíme činnosti zcela prozaické, jako je poskytování stravy a ubytování. Klientům je v zařízení taktéž poskytována zdravotní péče. Sociální péče a zdravotní se vzájemně doplňují a prolínají. V ústavech nalézáme, krom standardních oddělení, také oddělení zdravotní. Jsou určena pro klienty, kteří se např. vracejí z hospitalizace, či jsou akutně nemocní a hrozí nakažení ostatních obyvatel ústavu. Rozdíl mezi zdravotní a sociální péčí je nejen v jejich obsahu, ale např. také v jejich financování. Zdravotní péče spadá pod Ministerstvo zdravotnictví a je hrazena, až na výjimky, zdravotními pojišťovnami. Oproti tomu sociální péče je v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. Služby si klient většinou hradí sám, na jejich úhradu je však možno čerpat příspěvek na péči. (Zákony pro lidi, 2022)

3.7.2 Dětské domovy

První zmínky o ústavní péči lze vysledovat již v dávné době antiky. Byly zřizovány rozličné instituce převážně ale lékařského rázu. Zařízení pro sirotky, dle dochovaných zpráv tehdy prakticky vůbec neexistovala. Děti nechtěné, postižené, nedovyvinuté, jednoduše řečeno odlišné byly nejen odkládány, ale dokonce i zabíjeny, mnohdy již porodními bábami bezprostředně po porodu (Matoušek, 1999)

Dětské domovy jsou typem zařízení, jejichž činnost upravuje zákon číslo 109/2002 Sb., zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. (Zákony pro lidi, 2022) Jedná se o školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Okruh klientů je zřejmý, jsou jimi děti, respektive osoby do 26 let věku, pokud studují. Dětské domovy jsou, řekněme, poslední možnost pro výchovu dětí. K nařízení ústavní výchovy soudem dochází jen v těch případech, kdy není možné zajistit tzv. individuální výchovu, např. prostřednictvím pěstounské péče. Důvodů pro umístění dětí do ústavů může být mnoho. Mezi nejčastější příčiny patří selhání kompetencí u rodičů, respektive osob, které mají děti svěřeny do výchovy. Jedná se např. o alkoholismus, závislost na návykových látkách, odnětí svobody atd. Mezi obzvláště závažné důvody řadíme týrání, či zneužívání dětí, zanedbávání dětí. V neposlední řadě je to také úmrtí rodičů nebo jejich dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Velmi prozaickým důvodem je také to, že se rodina o děti starat jednoduše nechce. (Vocilka, 2000)

Výše zmíněný zákon vyjmenovává čtyři základní typy zařízení, kde může být péče poskytnuta. Jsou jimi diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. V zařízeních je dětem poskytováno komplexní zaopatření. Jmenovat, krom obligátní stravy a ubytování, můžeme také ošacení. Dále zajištění potřebné k tomu, aby děti mohly navštěvovat školní zařízení, tj. učební pomůcky a potřeby, náklady na vzdělání a dopravu do školy. Samozřejmostí je i úhrada za léky, zdravotní služby, které nejsou placeny z veřejného zdravotního pojištění. Stejně jako všechny děti, tak i ty v ústavní péči, chtějí dostávat kapesné, dárky, jezdit na letní tábory, či dovolené, navštěvovat volnočasové aktivity. To vše, a mnohem více je pro děti v domovech zajištěno. Důležitým počinem, je také věcná pomoc při odchodu dětí z organizace. Níže, ve výzkumné části, se budu zabývat dvěma typy. Dětskými domovy a dětskými domovy se školou.

Domovy, řekněme s nejmírnějším režimem provozu, jsou dětské domovy. Tato zařízení mají za úkol starat se o děti nejen po výchovné, vzdělávací, ale také po sociální stránce. Dětem domovy zajišťují péči podle jejich osobních, individuálních potřeb. Tyto instituce jsou určeny pro děti, které nemají žádné vážné poruchy chování. Děti navštěvují školy nacházející se mimo objekt domova. Věkové rozmezí je poměrně velké, od tří do osmnácti, respektive 26 let. Specifickou skupinou klientů, která může v dětském domově pobývat, jsou nezletilé maminky se svými dětmi. Děti mohou navštěvovat, např. o prázdninách, víkendech své příbuzné. Jelikož je dítě pod ochranou státu, tak i banální návštěva u prarodičů podléhá jasným pravidlům. I víkend u babičky se neobejde bez žádosti a schválení odboru sociální péče. Sociální pracovník je v dětském domově spojovacím článkem mezi dítětem, příbuznými i soudem. Významným posláním tohoto zařízení je také příprava dětí na skutečný život po opuštění instituce. Vychovatelé vedou děti k praktickým činnostem. Stejně jako v běžné rodině, i v dětském domově se děti učí hospodařit s penězi, cvičí se v domácích pracích atd. Přípravují je na pracovní, společenský život mimo domov.

Druhým typem zařízení, je dětský domov se školou. Toto zařízení se od výše zmíněného odlišuje. Již z názvu můžeme odvodit, že děti v domově bydlí a zároveň navštěvují školu, která je nedílnou součástí zařízení. Rozdíl nacházíme také v tom, že péče je poskytována dětem, které mají nařízenou ústavní výchovu a zároveň závažné poruchy chování, duševní poruchu trvalou nebo dočasnou a z tohoto důvodu vyžadují výchovně léčebnou péči. Umísťovány jsou do nich také děti s uloženou ochrannou výchovou a stejně jako v předešlém případě, i nezletilé matky, které splňují výše uvedené podmínky. Věková skupina se od dětských domovů odlišuje. Žijí v nich děti od šesti let věku, do ukončení povinné školní docházky. Režim je v těchto zařízeních

řekněme, přísnější než v dětských domovech. Pokud se v průběhu pobytu dítěte v domově jeho situace změní, zejména když pominou důvody k tomu, aby dítě navštěvovalo školu uvnitř zařízení, lze na žádost ředitele zařadit dítě do školy mimo organizaci. Také ale může nastat situace, kdy dítěti důvody pro umístění nepominou. Z tohoto důvodu se dítě nemůže vzdělávat na střední škole. Pokud neuzavře pracovněprávní vztah, je takové dítě přemístěno do výchovného ústavu.

4 Rychnovsko

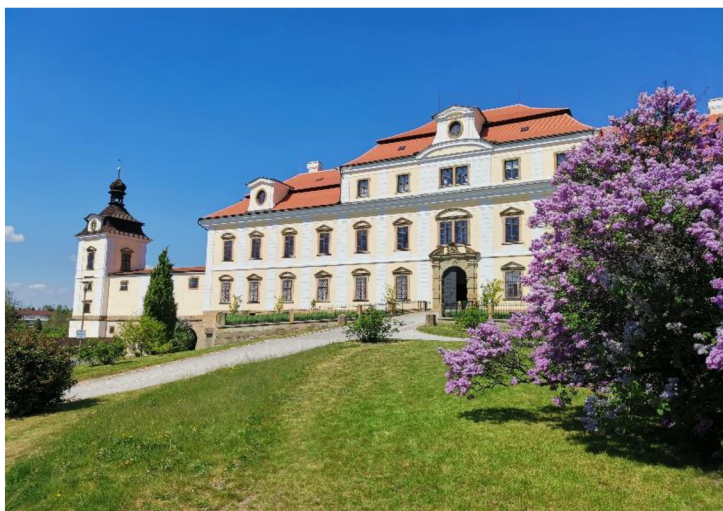
Rychnovsko, pojem, který může být vykládán z rozličných hledisek. Územních, nebo např. podle spádovosti související obcí s rozšířenou působností, již je město Rychnov nad Kněžnou, a jistě by se našla i další hlediska. Pro záměry a cíle mé diplomové práce jsem zvolila pohled na pojem Rychnovsko podle Dobrovolného sdružení obcí Mikroregion Rychnovsko¹⁴. Inspirovala jsem se zejména jeho územním rozložením, jeho katastrem, tvoří 46,6 % rozlohy okresu Rychnov nad Kněžnou, tedy necelých 458 km². Důvodem byla především rozmanitost a rozlehlost této lokality. Oblast zahrnuje nejen větší či menší města, ale i neveliké vesnice. Obce horské, obce na česko-polských hranicích, města průmyslově významná, i zajímavé malé vsí v oblasti bývalých Sudet¹⁵.

4.1 Rychnov nad Kněžnou

Pomyslným srdcem zkoumaného regionu je krásné okresní město Rychnov nad Kněžnou. Nalezneme ho na severovýchodě Čech, leží v Královéhradeckém kraji. V současnosti ve městě žije více jak 11 tisíc obyvatel (Český statistický úřad, 2022). Město hrdě nese označení brána Orlických hor. Historie tohoto města, respektive první písemná zmínka o městě pochází z roku 1258, kdy rakouský vévoda Přemysl Otakar II. dne 1. února vydal listinu, která se týkala věci kláštera ve Svatém Florianu u města Linc. V tomto dokumentu je jako jeden ze svědků vévodovy družiny jistý Hermann de Richenawe, tedy, Heřman z Rychnova. Zapsán je na předposledním řádku listiny. Od této první písemné zmínky, pak rychnovští počítají dějiny (Rychnov nad Kněžnou, 2022). Pozoruhodný je i význam jména Rychnov. S velkou pravděpodobností z latinského Richenave, což můžeme překládat jako lesní újezd. Další možností je také původ slovanský. Naši předkové údolí s loukami pojmenovávali jako rapavu, v průběhu času se pak slovo vyvíjelo až do podoby richnava a z něj už je k pojmenování Rychnov jen kousek. Okresní archiv v Rychnově nad Kněžnou má ve svých dokumentech i první rychnovskou kroniku. Pochází z roku 1936 a v ní nalézáme překlad názvu města z německého jazyka, „auf der reichen Aue“ tedy na bohaté nivě. Nynější název se začal používat až v 2. polovině 19. století. (Petraš, 1958)

¹⁴ Zahrnuje 30 obcí, z nichž 4 mají statut města. Žije v něm v současnosti cca 32 817 obyvatel, což činí 41,5 % počtu obyvatel okresu Rychnov nad Kněžnou. Založen byl dne 6.1.2004. (DSO Mikroregion Rychnovsko, 2022)

¹⁵ Jako zeměpisný pojem byly známy již ve starověku. Nejpravděpodobněji se jedná o slovo keltského původu, které lze přeložit jako „les kanců“. Na mapách takto začal být označován souvislý masív pohraničních hvozdů táhnoucí se od Lužických hor po Jeseníky, který odděloval Čechy s Moravou od Slezska. (100+1 zahraniční zajímavost, 2022)

*Obrázek 1 Kolowratský zámek v Rychnově n. Kn.
zdroj: autor*

Vývoj města prošel mnoha lepšími i horšími roky. Rozvojem v patnáctém století, kdy za vlády tehdejšího majitele Viléma z Pernštejna, majitele pokrokového, vzdělaného a tolerantního i k nekatolíkům. Město zažívá řemeslný rozvoj, především v cechu soukenickému se dobře dařilo a několik dalších století město dobře živilo. Roku 1560 uděluje král Ferdinand I. městu privilegium řídit se právy pro královská města. Přibývají v něm nejen školy, fara, pivovar, ale během dalšího vývoje se rozšiřuje o zcela nové čtvrti. V roce 1640 jej císařovna římskoněmecká, královna česká, uherská a chorvatská Eleonora Magdalena Mantovská prodává Albrechtu Libštejnskému z Kolowrat. Tento významný šlechtický rod vlastnil Rychnov a přilehlé panství až do roku 1918. (Pivcová, 1988) Dopady 1. světové války nesl velmi těžce i Rychnov nad Kněžnou, pozvolný obrat k lepšímu nastal až ve dvacátých letech 20. století, nicméně netrval dlouho a krize v letech následujících dopadla tvrdě. Město naštěstí nebylo přímo zasaženo 2. světovou válkou, bohužel musím konstatovat, že ztráty na počtu obyvatel, díky významnému podílu židovského obyvatelstva ve městě, byly značné. (Petraš, 1958) Následně, jako na celém území Čech, vedl město místní národní výbor a jeho podoba se začala pomalu měnit. Proběhla poměrně bouřlivá výstavba veřejných budov, škol, polikliniky, jeslí, sídlišť atd.

4.2 Pohraničí

Podobný vývoj jako město samotné, měl i okres nesoucí stejné jméno. Výjimku, potvrzující pravidlo však lze najít v části regionu, která historicky spadala do oblasti Sudet. Území, které se rozkládá na hranicích mezi Českou republikou a Polskem. Sudety, německy nazývané Sudetenland, v polštině pak jejich název zní Kraj Sudetów nebo také Kraj Sudecki.

Jedná se o pohraniční části současného Česka, od středověku až do let 1945-1947 v nich žili většinou lidé německé národnosti. Tehdejší Československé ministerstvo vnitra, v roce 1945, vyhláškou zakázalo užívat výraz Sudety v úředním styku. Konec dvacátého století byl k tomuto výrazu přívětivější a v 90. let bylo jako historicko-geografický pojem částečně rehabilitováno. Oblast Sudet bylo původní označení pro horské oblasti na severu Čech, dnes je nazýváme Krkonošsko-jesenická subprovincie. Následně se pojmenování ustálilo, pro takřka celou pohraniční oblast. Lidé v této oblasti žili stovky let pohromadě s českými obyvateli, stejně jako v jinde, řešili sousedské spory, ale také se vnikala smíšená manželství a národy se postupem času mísily a propojily je pevné vazby lokálních Soužití nebylo vždy jednoduché, přesto se obě skupiny propojily složitými vazbami lokálních komunit. Vývoj po 2. světové válce v Československu měl pro národnostní menšiny jasná pravidla, musely opustit svou zemi. Poválečné Československo si totiž kladlo za cíl vytvořit národní stát bez přítomnosti příslušníků cizích národů. Vrcholní představitelé získali pro odsunutí jednoznačný souhlas Spojenců, a tak se němečtí obyvatelé museli nedobrovolně odstěhovat. (Glassheim, Eagle, 2019)

Oblast Orlických hor, součást zkoumaného regionu, spadá rovněž do oblasti Sudet. V horských oblastech žijí od nepaměti lidé dobromyslní, bodří a svérázní. Jejich život byl, někdy více a někdy méně, komplikovaný. Složitost můžeme připisat drsnému, horskému prostředí Orlických hor. Jejich obživa tradičně spočívala v zemědělství a práci v lese. Z průmyslové výroby to byly sklárny a dílny textilní. Význam dozajista měla i výroba zámečnická. Tvář pohraničí se dramaticky změnila zejména po skončení 2. světové války. Populace se prakticky úplně vyměnilo. Obyvatelstvo, pro které bylo toto území domovem po několik generací najednou přišlo o střechu nad hlavou. Němečtí obyvatelé byli odsunuti a do uvolněných domů přišli noví mladí lidé z vnitrozemí Čech.

4.2.1 Sudetské obce

Dovolím si uvést několik příkladů o neveselém osudu regionu po válce a k dokreslení celkové atmosféry v podhorských a horských obcích. Sdělení o jejich osudu jsou, dle mého názoru, důležitá pro komplexnost informací v diplomové práci. Zejména menší horské vesnice výrazně trpěly odsunem obyvatelstva. Obce bývaly prosperující, samostatné, svrchované, plné společenského života. Obyvatelé z nich zmizeli, vesnice se staly liduprázdnými. Z významných a rozlehlých obcí se, v podstatě ze dne na den staly malinké, téměř ztracené, vesničky. Ať se podíváme na jakoukoliv z nich, osud mají podobný. Zastavím se, podle mého názoru, u několika nejzajímavějších osudů.

Obec Zdobnice, se rozkládá v údolí stejnojmenné řeky. O jejím vzniku se dočítáme ve farní kronice již kolem roku 1500, ve století 16. zde vrcholí příliv německých kolonizátorů, povolanych do této oblasti zejména pro potřebu pracovní síly v lesnictví, hornictví, sklářství. Obyvatelé, převážně evangelického vyznání, přicházeli především z oblasti Salzburgu a Tyrol. Německý vliv v obci byl značný a svědčí o tom např. i skutečnost, že ve volbách v roce 1937 bylo pro české politické strany, z celkového počtu 561 odevzdaných hlasovacích lístků, odevzdáno pouze 8 hlasů. Sílicí vliv nacistické propagandy zásadně ovlivňoval atmosféru v obci. Stále častěji se ozývaly hlasy o autonomizaci Sudet a jejich připojení k Třetí říši. Mnichovská dohoda, podepsaná 29. září 1938, zpečetila osud nejen Zdobnice, ale celé oblasti Sudet. Byly oficiálně postoupeny Německu. O to nepěknější bylo probuzení po konci světové války. Počty hovoří zcela jasně. Z počtu 1151 obyvatel (v roce 1939), byla většina, již 5. června 1945, donucena k divokému odsunu. Putovali pěšky několik desítek kilometrů, až za historické hranice Německa, dnešního slezského Polska a tam byli ponecháni svému osudu. Roku 1946 pak odsun již probíhal za úředního dohledu. Rodiny odcházeli se zavadli, která mohla vážit, jen 50 kg na osobu. Ze Zdobnice odešlo téměř osm stovek německých obyvatel. Roku 1949 bydlelo v obci jen 33 Němců a 37 Čechoslováků. (Hégr, 2005)

Obec Liberk, další ze zajímavých příběhů. Nyní se skládá z šesti částí. Bělé, Hlázky, Rampuše, Prorubek, Uhřínova a samotného Liberka. Všechny jeho části spadli za demarkační linii. Německá celnice se nacházela před domem č.p. 44 v obci Liberk. Počet obyvatel v Liberku roce 1930 byl 103, v roce 1970 jen 57. V Bělé v roce 1930 je doloženo 99 trvale žijících a v roce 1970 pouhých 28. Na Hlásce a na Prorubkách klesl počet obyvatel od roku 1930 do roku 1970 na polovinu. V Uhřínově bydlelo před válkou 283 obyvatel, ale v roce 1970 zde žilo pouhopouhých 47. (Frýzek, 2005)

Z uvedeného je zřejmé to, že pohraničí Rychnovska dostalo, po skončení války, obrovský zásah v počtu odsunutých obyvatel. Po generace zde pokojně oba národy žili bok po boku. Mnoho příběhů a osobních lidských osudů by bylo možné vyprávět. Sdělení o statečnosti českých lidí, kteří se nechtěli podrobit říšským nařízením. O krutosti války, také o surovosti v Sudetech po válce, by bylo možno vyprávět dlouze. Bohužel následná nenávisť, zloba a zášť vůči německým sousedům přetrvala ještě dlouho po skončení bojů. Drobné, ale významné, počiny českých učitelů, hospodářů, dřevařů, obyvatel, kteří se do historie svých milovaných obcí zapsali důležitým písmem. (Trojan, 2016) Dodnes je na mnohých místech cítit nevyřešení celého problému.

Mohlo by se zdát, že osud Sudet se sociální prací nesouvisí. Nicméně, je nutno konstatovat, že vzájemná souvislost mezi pohraničím, jeho velkým vylidněním po válce a výkonem sociální práce existuje. Důvod je možná překvapivý, nicméně vcelku logický a prozaický. Pro vládu komunistické strany, která preferovala lidi zdravé, mladé, perspektivní a výkonné, nebyli odlišnosti od „normálu“ ku prospěchu propagandy. Bylo velmi výhodné umístit ústavy sociální péče, dětské domovy aj. právě do nezajímavých, fádnicích, obyčejných lokalit. Do regionů, kde bylo méně obyvatelstva, do končin, kde pohyb lidí není tak výrazný. Jednoduše, lidsky řečeno na území, kde nechtění lidé nebudou tolik vidět.

Obrázek 2 Zpustlý hřbitov v Bělé, zdroj: autor

5 Shrnutí teoretické části

Teoretická část byla rozdělena do třech kapitol. Jednotlivé kapitoly souvisí s hlavním cílem diplomové práce. Záměrem těchto kapitol bylo vysvětlit, objasnit a nalézt souvislosti mezi jednotlivými pojmy.

První byla věnována slovu historie. Na tento pojem se podívala z několika rozličných pohledů. Vymezila tento pojem, našla jeho rozmanitá synonyma. Osvětlnila zajímavý původ, vysvětlila, jak se historie vyvíjela. Představila několik významných představitelů nejen světových dějin, ale také důležitých historiků z Rychnovského regionu. V kapitole popsala život i dílo předních představitelů zkoumané oblasti. Zabývala se také pohledem na dějiny, na výklad historie a souvislost mezi interpretací dějin a pochopením historických událostí.

Druhá kapitola se již věnovala sociální práci. Sdělila, v čem je sociální práce jedinečná. Chronologicky se zabývala vývojem sociální práce/péče. Jednotlivé podkapitoly byly věnovány historickým obdobím. Postupně jsem se od prvopočátků jejího vzniku propracovávali až po konec dvacátého století. Dozvídali jsme se o specifických jednotlivých historických etap v souvislosti se sociální prací. Jedna podkapitola byla také věnována legislativě, která je pro sociální práci důležitá, tedy Zákonu o sociálních službách. Poslední podkapitola byla zaměřena na zařízení, která poskytují sociální práci a v kontextu diplomové práce jsou významné.

Závěrečná kapitola teoretické části popisovala region, kterému je diplomová práce věnována. Podkapitola první byla zaměřena na centrum Rychnovska, tedy na město Rychnov nad Kněžnou. Popsala jeho dějiny, osvětlila vznik názvu města, zmínila se o jeho kulturních památkách aj. Dále se pozornost zaměřila na specifika regionu. Všímalá si zejména pohraničních území Orlických hor. V neposlední řadě zabrousila do nedávné pohnuté, ale zajímavé historie oblasti po skončení 2. světové války a nastínila souvislosti s vývojem sociální práce v oblasti.

6 Výzkumná část

Tato část diplomové práce navazuje na informace z teoretické roviny a prováže je s informacemi získanými při bádání. Formulován bude hlavní cíl diplomové práce. Vyhledání, charakteristiku a popis zařízení poskytujících sociální práci/ péči ve zkoumaném regionu a období, to jsou dílčí cíle (DVC) práce. Specifikována bude metodika výzkumu, etická rizika zkoumání.

6.1 Hlavní cíl výzkumného šetření, dílčí cíle výzkumného šetření

Hlavní výzkumný cíl (HVC) diplomové práce bylo zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce. Hlavní cíl diplomové práce je shodný s hlavním cílem výzkumu. Pro zodpovězení tohoto cíle bylo nutno nalézt, specifikovat, popsat a objasnit fungování institucí, které ve sledované době zajišťovaly sociální péči, nebo v nich nacházíme výkon sociální práce. Následně byla postupně provedena komparace u jednotlivých zařízení s metodami a technikami, které jsou uplatňovány v současnosti. Dílčími cíli výzkumného šetření (DVC) je profil a popis instituce. Charakteristika metod sociální práce užívaných ve sledovaném období a také systém běžného chodu institucí. Charakteristika metod sociální práce užívaných v současnosti u vybraných zařízení.

Hlavní výzkumný cíl (HVC)

Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce.

DVC 1

Ústavy sociální péče – profil a popis instituce, charakteristika metod sociální práce užívaných ve sledovaném období, charakteristika metod sociální práce užívaných v současnosti.

DVC 2

Dětské domovy – profil a popis instituce, charakteristika metod sociální práce užívaných ve sledovaném období, charakteristika metod sociální práce užívaných v současnosti.

6.2 Transformační tabulka

Transformační tabulka slouží k pochopitelnému a jasnému vyjádření postupu a souvislostí mezi zdroji informací, výzkumu, dílčími výzkumnými cíli a hlavním výzkumným cílem.

Tabulka č. 1: Transformační tabulka

Hlavní výzkumný cíl: Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce.	
Dílčí výzkumné cíle	Zdroje informací
DVC 1: Ústavy sociální péče – profil a popis instituce, charakteristika metod sociální práce užívaných ve sledovaném období, charakteristika metod sociální práce užívaných v současnosti.	- kronika ÚSP pro mládež Kvasiny, Kvasiny - archivní záznamy dostupné ve spisovně ÚSP Domečky, Rychnov nad Kněžnou - kronika Domova na Stříbrném vrchu, Rokytnice v Orlických horách - narativní rozhovory s pamětníky
DVC 2: Dětské domovy – profil a popis instituce, charakteristika metod sociální práce užívaných ve sledovaném období, charakteristika metod sociální práce užívaných v současnosti.	- archivní dokumenty dostupné ve spisovně DD Sedloňov, Sedloňov - kronika DD Potštejn, Potštejn, - archivní dokumenty dostupné v archivu DD se školou Kostelci n. Orlicí - narativní rozhovory s pamětníky

Zdroj: autor

6.3 Výzkumná strategie

Pro adekvátní zodpovězení hlavního cíle jsem zvolila metodu historického výzkumu. Tato metoda byla doplněna o narativní¹⁶ rozhovory s pamětníky, s osobami, které ve zkoumaných institucích pracovaly nebo ještě stále pracují. Historický výzkum je specifickou výzkumnou metodou, a to nejen v sociální práci. Jedná se o činnost badatelskou, spojenou s objevováním, zkoumáním historických pramenů. Pro výzkumníka je podstatné, že vzhledem k časové intervalu, který jej od zkoumaných událostí dělí, se jedná o poznatky zprostředkované. Není proto možné, aby měl s událostmi vlastní zkušenost.

¹⁶ Vyprávěcí. (Slovník cizích slov 2005:464)

„*Dějiny sociální práce tvoří systém vědeckých poznatků získaných zkoumáním a objasňováním vývoje teorie a praxe sociální práce sociální práce, sociálních institucí, sociální zabezpečení, sociální práce a jejich vývojových trendů v jednotlivých historických obdobích.*“ (Baum, Gojová, 2017:178) Jak již bylo uvedeno v teoretické části práce, výklad historických událostí může být různý. Stejně tak i badatel může zjištěné skutečnosti interpretovat rozličně. Kerlinger definuje historický výzkum jako: „*kritické zkoumání událostí, vývoje a zkušeností minulosti, pečlivé vážení svědectví minulosti z hlediska validity pramenů informací a následné interpretace zvážených svědectví*“ (Kerlinger, 1972:673) Podmínkou, aby bylo možné historii rozpoznávat, je to, aby sledovaný subjekt urazil v určitém prostoru, jistou cestu na časové ose. Nejdůležitější úlohou historického výzkumu je shromáždit co nejvíce dostupných informací, pramenů k vybranému tématu. Tato zjištění evidovat v systému, který bude nejbližší individuálním potřebám badatele. Následně je jeho úkolem tato sdělení zhodnotit, osvětlit a zveřejnit. (Hroch a kol., 1985) Důvodů, proč provádět historický výzkum můžeme nalézt mnoho. Za jedny z nevýznamnějších lze považovat odkrytí neobjeveného, zodpovědět na dodnes nezodpovězené otázky. Osobně považuji za jeden z hlavních důvodů hledání událostí, vztahů, příběhů, které svým významem zasahují i do současnosti. Lze říci, že slouží k lepšímu pochopení kultury a jednání našich předků. (Berg, 1998)

V sociální práci má historický výzkum nenahraditelné místo. Výstupy z těchto výzkumů jsou přínosem pro výuku sociální práce, pro její studium a bezesporu také pro další výzkumnou práci a vědeckou činnost. Zkoumání dějin sociální práce vyplňuje chybějící kousek mozaiky profesního rozvoje, protože je důležité znát základy problémů, které sociální práce řeší. Tato poznání pak přispívají k ukotvení základních hodnot profese. Studium historie sociální práce/péče je nutno sledovat ze dvou úhlů. Prvním je výkon činnosti pracovníků v rovině práce s klientem v institucích. Druhým aspektem je sledování sociální práce v rámci společnosti jako celku. Klade přitom velký důraz na politické souvislosti, na kulturu společnosti a v neposlední řadě také na globální, celosvětové aspekty sociálních problémů. (Danto, 2008)

Zdroje, ze kterých lze čerpat informace při zmíněném druhu výzkumu, by měly být shromažďovány z co možná největšího okruhu pramenů a literatury. Ačkoliv by se mohlo zdát, že všechny zdroje informací stejný význam, není tomu tak. Pramen je primární, neodvozený zdroj informace. Je nejbližší minulosti, mnohdy je její součástí, nebo ji bezprostředně reflektuje. Podle toho, jakou formou informace přenášení lze prameny rozdělit. Na ty, co jsou předávány ústně. Dále na prameny nepsané, tedy obrazové a hmotné, a na písemné prameny. (Hroch a kol., 1985) Pramen je tedy vše, co vzniklo již v průběhu dějin a jedná se tak přímý doklad

historických událostí. V oblasti sociální práce nalézáme rozličné prameny. Některé lze nalézt v archivech, jiné v soukromých sbírkách. Speciální skupinou jsou pak prameny legislativní povahy. U soukromých osob nalézáme především zdroje osobní povahy, např. deníky, fotografie, rodinné kroniky, osobní dopisy, aj. V archivech se jedná především o materiály, které patřily k formálním, úředním dokumentům spolků, institucí, škol. Jsou jimi záznamy z rozličných schůzí, veřejně dostupné úřední listiny, metodické příručky i vnitřní materiály organizací, aj. (Baum, Gojová, 2017)

Hendl (2005) uvádí jako výchozí, logické a efektivní dělení těchto zdrojů do dvou druhů

- Primární zdroje – autorem je přímý, očitý svědek události, má k nim blízký vztah. Vznikají v době, o které nás informují. Jejich úkolem je autentické zaznamenání události a jevů. Považujeme za ně ústní i písemná svědectví. Dále jsou jimi také rozličné předměty, např. filmy či fotografie. Pro historický výzkum jsou základním kamenem. Pokud jsou dostupné, je vždy nejvýhodnější je pro badání použít.
- Sekundární zdroje – mají úlohu doplňující. Autorem není přímý svědek popisované události, jsou vytvářeny s časovým odstupem. Tyto dokumenty vznikají pomocí primárních zdrojů, získávají jsou tzv. z doslechu. Formu mohou mít ústní, písemnou a také hmotnou. Typickými představiteli sekundárních zdrojů jsou slovníky, knihy, články, životopisy, nekrology atd.
- Terciální zdroje – jejich pomocí nalézáme primární i sekundární zdroje, považujeme za ně inventární seznamy archivů a katalogizační seznamy v knihovnách. Jsou důležitými pomocníky, ale v seznamu použité literatury se neuvádějí. (Flick, 2009)

„Ovšem literatura, je v historickém bádání považována za záměrně a následně odborně zpracované a zveřejňované výsledky výzkumů. Literatura obsahuje informace již odvozené a vyvozené z pramenů. Je součástí odborné a naučné literatury.“ (Baum, Gojová, 2017:179)
Stejně jako prameny, tak i literaturu lze dělit podle jejího významu. Jedná se o literaturu pomocnou, odbornou a populárně-vědeckou.

- Odborná literatura – můžeme ji dále členit na práce původní a práce kompilační. Původní práce, jak pojmenování naznačuje, jsou ty, které badatel sepsal na základě vlastního zkoumání pramenů. Na rozdíl od prací původních, podkladem pro vznik prací kompilačních je studium již existující literatury. V obou případech by práce neměly být jen prostý popisem, ale měly by směřovat k hledání nových skutečností, neotřelých pohledů.

- Populárně-vědecká literatura – jedná se o literaturu faktu. Úlohou této kategorie literatury je přehledně, pochopitelně a jasně shrnout. Následně fakta vysvětlit populárním, atraktivním způsobem a nabídnout je široké neodborné veřejnosti. Pro historický výzkum však tato literatura nemá velkou váhu.
- Pomocná literatura – jedná se skupinu literatury, která pomáhá výzkumníkovi nalézt potřebnou literaturu. Jsou jimi zejména knihovní seznamy, inventární seznamy archivů, historické atlasy, jazykové a naučné slovníky, encyklopedie, učebnice atd. (Hroch a kol., 1985)

6.4 Metody a techniky sběru dat

Jak již bylo výše uvedeno, metodou výzkumu byl zvolen historický výzkum a jako vedlejší metoda, otevřený, narativní rozhovor s pamětníky. Vybraný objekt, tedy sociální práce, byla zkoumána prostřednictvím historických pramenů, literatury a vzpomínek pamětníků. Za specifické podmínky pro sledování považuji to, že se jedná o zprostředkované poznání, což je pro historický výzkum charakteristické. „*Historický výzkum je specifickým typem kvalitativního výzkumu.*“ (Baum, Gojová, 2017:185) Vzhledem k této skutečnosti, jsem ve své diplomové práci postupovala dle všeobecných fází historického výzkumu. Metodami historického výzkumu jsou zejména heuristika, kritika a interpretace. (Hendl, 2005)

Počáteční fází výzkumu je heuristika. Heuristika znamená vyhledávání relevantních zdrojů. Je metodou získávání, shromažďování a třídění historických informací z pramenů a literatury, které souvisí s cílem práce. Kritika, ve smyslu ověření pramene z hlediska pravosti, jeho hodnověrnosti a také použitelnosti pramene. Závěrečnou, a zřejmě nejpodstatnější fází je interpretace. Hledání informací, zjišťování jejich hodnověrnosti by nemělo smysl, kdyby se výsledky výzkumu nezveřejnily. Obzvláště při historickém výzkumu je velmi důležité, zasazení výstupů z bádání do kontextu doby, ve které vznikly. Je nutno odrazit rovinu ve které zkoumáme problém v určité době, specifika daného území, určité oblasti. Výzkumník musí zohlednit stav popisovaného problému v souvislosti společenského uspořádání, pátráme po souvislostech a jejich vzájemné působení. Je záhodno si také uvědomit, jaká byla úroveň znalostí v oblasti sociální práce ve zkoumaném období. (Hendl, 2005)

Pomocnou metodou výzkumu byl zvolen narativní rozhovor. Jedná se o nestandardizovanou metodu kvalitativního dotazování. Dotazovaný je nechán, aby sám vyprávěl na téma, které výzkumník určil. Výzkumník neklade žádné otázky. Podmínkou takového rozhovoru je, aby předmět rozhovoru, předmět výzkumu, byl součástí životního příběhu informanta. Tento druh

rozhovoru je postaven na předpokladu, že nezávislé vyprávění odhalí subjektivní, osobní životní zkušenosti, které by při dotazování zůstaly neodhalené. Výhodu lze spatřit v tom, že výzkumník absolutně přirozeně získá zkušenost zabalenou v příběhu. Informant vypráví svůj příběh v časové ose. (Hendl, 2005)

6.5 Rizika historického výzkumu v oblasti sociální práce

Velkou chybou, kterou může výzkumník při historickém bádání udělat, je to, že užije sekundární zdroj, ačkoliv má k dispozici zdroj primární. Riziko, které lze pravděpodobně považovat za nejzávažnější je nedostupnost primárních zdrojů. Může nastat situace, že při hledání relevantních podkladů pro výzkum není možno je spolehlivě lokalizovat. V takovém případě je zpracování vybraného tématu obtížnější. Dalším úskalím může být to, že nalezený zdroj neobsahuje informace, které od něj výzkumník očekával. Badatel se nemůže takovým neúspěchem nechat odradit, a je jeho povinností intenzivně hledat další relevantní zdroje. Výzkumník musí brát v úvahu a pečlivě reflektovat okolnosti týkající se časového omezení zkoumaného období. Dále také kultury, území, komunity v úseku dějin, kterému se badatel rozhodl věnovat pozornost. (Danto, 2008)

Výše zmíněná rizika jsem ve své diplomové práci byla nucena taktéž reflektovat. Při vyhledávání informací o sociální práci/péči na Rychnovsku v druhé polovině dvacátého století jsem se musela vyrovnat se situací, kdy v Okresním archivu nebyly k dispozici materiály, které jsem očekávala. Přesněji řečeno, jejich obsah neodpovídal mým očekáváním. Důvodem byla volba zkoumaného období, pro archivy je toto období „příliš mladé“. Předpokládala jsem, že materiály již budou umístěny v archivu, ale bohužel tomu tak nebylo. Zdrojů, které by obsahově vyhovovaly a šly aplikovat pro zodpovězení hlavního výzkumného cíle, bylo nedostatek. Situaci jsem se nenechala odradit a našla jsem další relevantní zdroje. Mnoho informací bylo k dispozici přímo v institucích, které jsme měla v úmyslu zkoumat. Tato data se ukázala jako primární a vhodná k využití pro potřeby diplomové práce. Dále, z čehož jsem měla, jako výzkumník, i jako student a nutno říci, že i jako obyčejný člověk radost, bylo množství informantů, pamětníků, kteří byli ochotni se podělit o své vzpomínky a příběhy.

6.6 Etická rizika výzkumu

Stejně jako ostatní výzkumy, tak i historický výzkum sebou nese etická rizika. Osobně bych je rizika rozdělila na několik menších skupin. Riziko na straně výzkumníka spatřuji zejména v subjektivní interpretaci historických událostí. Vlastní pohled na dějiny a tím možné zkreslení objektivních faktů. Toto riziko jsem refleктоvala a během celého výzkumu i interpretace jsem

se snažila být objektivní. Zejména u narativních rozhovorů, u jejich výkladu jsem byla obezřetná, protože se mnohdy jednalo o velmi dojemná a osobní sdělení. Riziko na straně informanta spatřuji v podobné rovině jako výzkumníka. Nicméně, do rozhovorů jsem nijak nezasahovala, informanti mohli své příběhy vyprávět tak, jak je zažili. Osobně toto lidské a emoční pojetí považuji spíše za přínos. Dle mého názoru jsou emoce u sociálních pracovníků důležité. Je třeba s nimi umět pracovat a také pro pochopení mnohých procesů a dějů během výkonu sociální práce je porozumění emocím zásadní, jak dnes, tak i v minulosti. Pokud je z rozhovoru možno odvodit i podstatné informace, považuji riziko u informanta za minimální. Sociální riziko výzkumu spatřuji zejména při popisu a následné interpretaci metod sociální práce/péče, které byly ve sledovaném období užívány. Je nutno si uvědomit, reflektovat, že metody, které byly v minulosti běžně užívány, dnes považujeme za nepřijatelné. S tímto limitem jsem se setkávala i při svém výzkumu. Stále jsem měla na paměti, že provádím historický výzkum. Pamětníci, při svém vyprávění popisovali události tak, jak je zažili. Právě to je jedním z důvodů, proč se zabývat historickým výzkumem, dozvědět se o minulosti kompletní informace. Získaná data se nám mohou líbit, nebo ne, ale to není „problémem“ historie, ale naším. Dějiny musíme akceptovat komplexně, tzv. se vším všudy. Ve své diplomové práci jsem reflektovala také rizika politická. Požadavky, které byly na práci sociálních pracovníků i další zaměstnance kladeny, bylo nutno přijímat, tak jak bylo v historicko-politických souvislostech nutné. Lze shrnout, že jsem v celém průběhu výzkumu musela akceptovat to, že historie je minulost. Události a příběhy, které se v ní staly nejsem schopna změnit. Mohu je popsat, a podat o nich zprávu, nikoliv je odsuzovat. Nebo snad dokonce některé zatajovat jen proto, že se s nimi neztotožňuji. Posledním rizikem, které jsem během bádání reflektovala, bylo riziko právní. Vzhledem ke zkoumanému období jsem musela být ostražitá vůči datům, které jsem při výzkumu získala. Zejména zachování anonymity bylo pro mě prioritou. Popis metod a procesů ve vybraných zařízeních probíhal bez uvedení konkrétních jmen klientů. Fungování institucí bylo zkoumáno detailně, nicméně za striktního zachování anonymity. Samozřejmostí je také zachování mlčenlivosti ze strany výzkumníka. Při narativních rozhovorech jsem s každým z informantů sepsala informovaný souhlas s poskytnutím informací a zdůraznění skutečnosti, že jméno informanta nebude v diplomové práci uvedeno. Nepochybně důležité bylo také sdělení informantům, že mohou v průběhu rozhovoru kdykoliv odstoupit. Obzvláště při rozhovoru je třeba zajistit pro informanta bezpečné a příjemné prostředí bezpečné. Důvod je prozaický, informant při výzkumu mnohdy hovoří o citlivých, emočně náročných tématech, a tak je jeho komfort a pohodlí pro kvalitu výzkumu velmi důležité. (Hendl, 2005)

6.7 Organizace výzkumu

Výzkum jsem započala zmapováním zařízení, která jsem měla v plánu zkoumat. Zjišťovala jsem, kde se nacházejí, kontaktovala jejich vedoucí pracovníky s prosbou o poskytnutí relevantních dat potřebných pro výzkum. Současně jsem je požádala o kontakt na pamětníky. Na ty, kteří by byli ochotni sdělit mi své osobní příběhy a poskytnout tak jedinečný obraz historie. Pro komplexnější obraz historie sociální práce jsem pro výzkum záměrně zvolila tři kategorie, tři skupiny organizací. Jejich společným znakem je, dle mého názoru, výkon sociální práce. Rozdíl je pak v jejich formě a okruhu klientů, jak již bylo uvedeno výše v teoretické části. Bádání jsem prováděla v zařízeních, která jsem považovala za zajímavá. Některá zařízení jsem znala z praxí bakalářského i magisterského studia, další jsem volila dle mého výzkumného záměru. Současně jsem kontaktovala Státní oblastní archiv v Zámrsku – pobočka Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou. Pro mnou zvolené zkoumané období se v archivu bohužel nenacházelo dostatek relevantního materiálu. Touto skutečností jsem se od svého výzkumného záměru nenechala odradit a našla jsem dostatek primárních zdrojů ve zkoumaných organizacích. Organizace, jejichž historii jsem studovala byly Dětský domov Sedloňov, Dětský domov se školou Kostelec nad Orlicí, Dětský domov Potštejn, Ústav sociální péče pro mládež Kvasiny, Ústav sociální péče pro mládež DOMEČKY Rychnov nad Kněžnou, Domov na Stříbrném Vrchu Rokytnice v Orlických horách,

Rozhovory s informanty, pamětníky probíhaly osobně v prostředí jejich zaměstnání, některých dokonce v jejich domovech. Všechny jsem dopředu informovala o předpokládané délce našeho setkání. Předpoklad délky rozhovoru činil 30 minut. K mému milému překvapení všichni oslovení souhlasili s rozhovorem a projevíli radost v tom, podělit se o své zkušenosti. Upřímně musím konstatovat, že hovory trvaly déle, než jsem plánovala. Vzhledem k narativní povaze rozhovoru jsem informanty nepřerušovala. Vyprávění byla zajímavá, obsáhlá a často jsem se setkala s upřímností a otevřeností. Informanti neměli problém se při zprostředkování informací otevřít a sdělit mi emotivní a osobní zkušenosti.

Každý rozhovor jsem začala představením sama sebe a tématu diplomové práce. Všem informantům jsem sdělila, že si budu rozhovor zapisovat a ujistila je, že veškeré získané informace jsou anonymní a budou využity výhradně pro potřeby diplomové práce. Před samotným začátkem rozhovoru jsem je požádala o podepsání informovaného souhlasu. Po sdělení veškerých potřebných informací a jejich odsouhlasení teprve započal vlastní rozhovor. Rozhovory probíhaly v období března 2022 až do konce dubna 2022. Podařilo se mi získat osm

narativních rozhovorů. V každém zařízení se mi podařilo získat jednu výpověď pamětníka. Informanty byli zaměstnanci, kteří v institucích pracují dlouhodobě, nebo v zařízení dříve pracovali a nyní jsou ve starobním důchodu. Z logiky věci vyplývá, že rozhovory byli se zaměstnanci, kteří v institucích pracovali zejména v od sedmdesátých let dvacátého století. Výpovědi z let padesátých a šedesátých se mi nepodařilo získat. Informace o tomto období jsou tedy zprostředkované, předané od starších kolegů mladším, kteří dnes ještě žijí. Přesto i tyto nepřímé informace považuji za významné.

Tabulka 2: Základní údaje o informantech

Informant	Věk informanta	Druh instituce	Pracovní pozice v organizaci
Informant 1	55	Dětský domov	Sociální pracovnice
Informant 2	65	Dětský domov	Sociální pracovnice
Informant 3	57	Dětský domov	Sociální pracovnice
Informant 4	58	Ústav sociální péče	Sociální pracovnice
Informant 5	66	Ústav sociální péče	Sociální pracovnice
Informant 6	57	Ústav sociální péče	Sociální pracovnice

Zdroj: Autor

Tabulka 3: Základní údaje o archivních zdrojích

Typ archivního zdroje	Uložení archivního zdroje
Kronika ÚSP pro mládež Kvasiny	ÚSP Kvasiny, spisovna, Kvasiny 340, 517 02 Kvasiny
Archivní záznamy ÚSP Domečky	ÚSP Domečky, spisovna, Jiráskova 1612, 516 01 Rychnov nad Kněžnou
Kronika Domova na Stříbrném Vrchu	Domov na Stříbrném Vrchu, spisovna, Stříbrný vrch 199, 517 91 Rokytnice v Orlických horách
Archivní dokumenty DD Sedloňov	DD Sedloňov, spisovna, Sedloňov 153, 517 91 Sedloňov
Kronika DD Potštejn	DD Potštejn, spisovna, Českých bratří 141, 517 43, Potštejn
Archivní dokumenty DD se školou Kostelec nad Orlicí	DD se školou Kostelec nad Orlicí, spisovna, Tyršova 7, 517 41, Kostelec nad Orlicí

Zdroj: Autor

Písemné prameny, které jsem měla možnost studovat byly dokumenty institucí, které jsem navštívila. Podobně jako u rozhovorů, tak i u zkoumání dokumentů jsem se setkala se vstřícností, pochopením a tolerancí. Nesetkala jsem se se sebemenším problémem při žádostech o možnost studovat dokumenty v institucích. Z dokumentů jsem si pořizovala písemné poznámky. S vedoucími pracovníky, kteří mi poskytli dokumenty ke studiu, jsem podepsala mlčenlivost a byla jsem jimi poučena, že data osobní povahy nesmím zveřejnit. Podobně jako u rozhovorů jsem se nejdříve představila sebe i svou diplomovou práci. Dokumenty jsem mohla studovat dle své potřeby, pracovníci byli ochotní a časové omezení pro bádání jsem v žádné organizaci neměla. Výzkum probíhal v nepravidelných intervalech, dle časových možností v zařízeních a také mých. Do organizací jsem docházela od začátku března 2022 do konce května 2022.

6.8 Analýza získaných dat

Následující část práce bude interpretovat získané informace ze studia dokumentů a také z narativních rozhovorů. V každém z dílčích výzkumných cílů práce charakterizuje jednotlivé druhy organizací, popíše jejich fungování ve sledovaném období. Každý dílčí výzkumný cíl bude ve svém závěru shrnut. Dílčí cíle byly analyzovány do takové míry, aby bylo možno spolehlivě zodpovědně naplnit a osvětlit hlavní výzkumný cíl diplomové práce: Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce.

6.8.1 DVC 1

DVC1: Ústavy sociální péče

Ne každý z nás má takové štěstí, že jeho zdravotní stav je ideální. Mnohdy stačí nepatrný okamžik a okolnosti se rázem změň. Mentální postižení může vzniknout již v prenatální¹⁷ fáze našeho vývoje, anebo kdykoliv v průběhu života. Pokud se náš vývoj zkomplikuje již v těhotenství, hovoříme o vrozených vadách. Nicméně i během života existuje mnoho možností, kdy se zdravotní stav jedince obrátí k horšímu. Důvodem jsou rozličné nemoci a také úrazy. Lidé se v minulosti k problematice postižení stavili mnohem více pragmatičtěji. Po vzoru z přírody, kde šanci na kvalitní a plnohodnotný život mají jen stoprocentně schopní jedinci, také naši předci vyčleňovali postižené spoluobčany až na úplný okraj společnosti, na hranici existence. (Vágnerová, 2004).

¹⁷ Doba mezi početím a narozením. (Slovník cizích slov, 2005)

Pokud není v možnostech rodiny postarat se o svého blízkého, je jedním z řešení umístění do ústavní péče. Zmiňované období, respektive vládní politika, naprosto nereflektovala, a prakticky nepřipouštěla existenci jednotlivců s postižením. Právě proto byly tyto osoby umísťovány do ústavů převážně stranou dosahu běžného života. Legislativa platná v druhé polovině minulého století prakticky neumožňovala se o své mentálně postižené blízké starat v domácnosti, protože finanční pomoc pro pečující téměř neexistovala. Ústavní péče byla považována za jediné vhodné řešení. Docházelo také automaticky k plošnému zbavování mentálně postižených způsobilosti k právním úkonům, neměli žádnou šanci o svých osobních záležitostech, jakkoliv rozhodovat. (Pipeková, 2006)

Ústavů sociální péče se na Rychnovsku, na relativně malém prostoru, nacházelo a stále nachází poměrně mnoho. Třemi z nich jsem se podrobněji zaobírala ve své práci. Z důvodu neohrožení anonymity klientů i informantů, nebudu níže konkretizovat o kterou instituci je jedná. Informace o fungování ústavů jsem čerpala z kronik a archivních dokumentů umístěných ve spisovných ústavů. Dalším ústavem byl Svatojánský ústav pro péči o hluchoněmé a slabomyslné ženy, který byl umístěn do Kapucínského kláštera v centru města Opočna. Stalo se tak již v prosinci roku 1951 a zůstal zde až do roku 2007. (Foltýn a kol., 2002) Co se týče velikosti této instituce, tak lze uvést zajímavý fakt, že v roce 1986 zde žilo 101 obyvatel. Roku 2007 byl pak ústav přemístěn do nově vzniklých, rozsáhlých prostor v ulici Nádražní v Opočně. (Domov Dědina, 2022) Tomuto ústavu jsem se ve svém výzkumu blíže nevěnovala z důvodu, že se nachází mimo zkoumaný region. Nicméně jsem považovala za užitečné, zmínit alespoň jeho existenci.

Budovy ústavů povětšinou nalézáme v prostorech vysídlených zámků, či větších vilek na okraji měst. Důvodem byly nejen „nevyužití“ prostory zabavených objektů, přítomnost zahrad, nebo dokonce parků, ale také možnost uzavření celého areálu. V neposlední řadě, jak vyplynulo z narativního rozhovoru, byla to také jakási potupa pro majitele zámku. Určitá demonstrace síly a nadvlády tehdejší vládnoucí aparatury: *„Bylo nám to prezentováno z vedení, jako hanba a potupa pro majitele zámku. Komunisté moc dobře věděli, že se k nim ta informace dostane, bývalí majitelé tady měli stále kontakty. V jejich krásných domovech teď bydleli blázni.“* (Informant 6)

Počátek druhé poloviny dvacátého století byl v ústavní péči ještě převážně ve znamení církevních zaměstnanců. Řádové sestry byly neodmyslitelnou součástí personálu v zařízeních.

Své poslání, pomáhat bližním, vykonávaly s obětavostí a nesobečností. K chovanců¹⁸m byly laskavé, jak je jim vlastní, ale příliš výkonu sociální práce v tomto období nenacházíme. Postupem času v ústavech přibývalo jako klientů, tak personálu. Zřizovatelem i mecenášem byla vesměs církev, potažmo Česká katolická charita. Po roce 1960 přecházejí ústavy postupně pod správu Odboru pracovních sil a důchodového zabezpečení Okresních národních výborů. Během následujících let, např. v Rokytnici v Orlických horách, již v roce 1962, řádové sestry ústavy sociální péče opouštějí. Nahradili je civilní zaměstnanci.

Změna struktury pracovníků logicky kompletně změnila i zavedený řád v ústavech. Obrat nastal nejen ve stavebních prvcích, ale také v celém systému každodenních rituálů a zvyků. Společným znakem bylo rušení kaplí, zákaz modlení, odstranění obrazů svatých atd. Důvodem byl tlak komunistické strany na potlačení vlivu církve, a to i u skupiny obyvatelstva, kterou můžeme nazvat nejprostší z prostých. Tyto změny byly obyvateli přijímány pozvolně a obtížně. Mnozí žili v ústavu celý život a na tak překotný obrat je nikdo nepřipravoval a ani připravit nechtěl.

Dle archivních dokumentů, ze zápisů zaměstnanců i narativních rozhovorů jednoznačně vyplývá, že v ústavech nebylo příliš soukromí. Veškeré činnosti se vykonávaly skupinově. Hygienou klientů počínaje, přes společnou stravu, venkovní aktivity, odpočinek i spánek. Obyvatelé zařízení neměli žádnou možnost skutečného soukromí, všichni byli podřízeni striktně stanovenému ústavnímu režimu „*Ložnice byly minimálně po pěti lidech. Měli jen postel a noční stolek. Žádné skříně, žádné jiné zařízení. Byly to takové spíš noclehárny. Ráno z nich klienti vstali a pak se tam mohli vrátit až zase večer na spaní. Neexistovalo, aby si šli odpočinout během dne.*“ (Informant 4) Oblečení bylo ústavní, všichni měli stejné oděvy. Bylo tedy velmi snadné chovance rozlišit. Přesto všichni shodně uvádějí, že stále nešlo o výchovu systematickou a individuálně zaměřenou. Neexistovala žádná možnost vlastnit něco osobního. Stejně tak zaměstnanci byli oděni do bílých plášťů, a tak celé zařízení působilo velice nemocničně. Tato situace se pozvolna zlepšovala s blížícím se koncem dvacátého století. Postupně se zlepšovalo materiální zázemí nejen pro klienty, ale i zázemí pro personál. Dokupován byl další nábytek, zejména skříně, židle, křesla do heren. „*Herny se říkalo společenským místnostem, kde klienti trávili čas, když nebyli v ložnicích nebo v parku.*“. V osmdesátých letech bylo v hernách veselo. *Byly populární magnetofony. Klienti je také chtěli, a tak jsme jim je pořídili. Každý pak seděl v herně, poslouchal si svůj magneták. Bývalo to tam jak na pouti, z každého koutku jiná muzika.*

¹⁸ Člověk žijící v ústavu. (Slovník cizích slov, 2022)

Klienti byli ale spokojeni a vydrželi poslouchat hodiny. No a pak jsme pořídili video, to byla teprve zábava. Měli jsem pár filmů na kazetách a koukali na ně pořád dokola. Klienti pak opakovali každou scénu.“ (Informant 5).

Nutné byly i drobné renovace objektů. Pokud se jednalo o šlechtická sídla, v Černíkovcích (předchůdce ÚSP Domečky Rychnov nad Kněžnou) a Kvasínách, byly opravy převážně udržovacího charakteru. Přistavovaly se kotelny, kuchyně, prádelny. Do nich se pořizovalo nové vybavení, které sloužilo zejména k ulehčení práce zaměstnancům. Jednalo se především o pračky, mandly, ždímačky, brutary na ohřev teplé vody, vybavení kuchyní atd.

Ke konci dvacátého století, po restitucích zabaveného majetku, bylo nutno pomýšlet na nové objekty. Černíkovický zámek byl panu hraběti Janu Egonu Kolowrat Krakovskému vrácen v restituci a pobyt klientek v tomto objektu byl u konce. Současný domov našly v roce 2001 v nově zbudovaném areálu ÚSP Domečky Rychnov nad Kněžnou. Podobný osud měli také i mužští obyvatelé ústavu v Kvasínách. Ten se do rukou dědiců původních majitelů, paní Soně Klímové, vrátil již roku 1992. Taktéž pro zdejší klienty byl vystavěn zcela nový areál a ti se do něj přestěhovali v roce 1999. V Rokytnici v Orlických horách, byla situace odlišná. Ústav tvoří soustava čtyř vilek. Tři z nich vytvářejí ucelený celek v prostoru na Stříbrném vrchu. Poslední z vilek nalézáme v blízkosti komplexu. Ubytovací prostory nebyly restitucemi nijak dotčeny.

Pohyb obyvatel ústavu byl omezený. Volný pohyb byl možný jen v areálech zařízení. *„Zajímavý bylo, že v ústavu nebyla kuchyň, a tak chodili chovanci s vychovatelem pro obědy. Vzali kárku a jeli. Jídlo přiváželi ve várnících“* (Informant 6) Možnosti kulturního a společenského života však byly možné v zařízeních i za doby před Sametovou revolucí v roce 1989. Obyvatelé udržovali vzájemnou družbu mezi ústavy. Rozličné spolky a sdružení navštěvovala chovance uvnitř areálů. Pro příklad lze jmenovat Československý svaz žen, Československý červený kříž, Klub důchodců. Zapojeny do návštěv bývaly i děti z místních škol, a to zejména při příležitostech státních svátků a významných událostech. Klientům zpívaly, přednášely básničky a hrály drobná divadelní představení. Klienti jezdili na různé zemědělské brigády, také na divadelní představení, cestovali také na návštěvy do spřátelených ústavů. Veškerý čas v zařízeních byl organizovaný, vše probíhalo ve skupinách, klienti neměli žádnou možnost sami vyjít ven z areálu. Péče o klienty s mentálním postižením a poskytování sociálních služeb se zjevně posunulo od svého počátku pozitivním směrem. Zdravotní péče, jako priorita našťěstí ustoupila do pozadí. Pozvolně, postupně a malými a opatrnými krůčky byl

významnější důraz kladen na oblast vzdělávání a výchovy. I přes tento pozitivní fakt se informanti shodli, že se nejednalo o vzdělávání systematické. Taktéž uváděli, že se nejednalo o specializovanou, individuální a cíleně mířenou aktivitu.

Struktura ústavů byla jasně daná. Rozdělena byla na zdravotní a výchovný úsek. Zdravotní úsek byl určen pro klienty s těžkým a velmi těžkým mentálním postižením. Výchovný úsek pak byl pro klienty schopnější. *„Měli jsme v ústavu 70 klientů. 50 jich bylo na výchovném úseku a 20 na zdravotním. Pro sestry to nebylo jednoduché, podmínky měly docela složitě. Když ráno klienti vstali z ložnic, tak se všichni seřadili do řady, dostali pastu na zubní kartáček a hromadně si čistili zuby. Třeba umývání klientů ze zdravotního se dělalo najednou. Mezi vanami nebyly žádné zástěny ani závěsy. Všechny vany byly obsazeny a postupně u klientů probíhalo mytí. Pro mě, když jsem tam přišla po škole, to byl obraz hrůzy. Připadalo mi to jako někde hluboko ve středověku. Naštěstí byl pan ředitel docela rozumný chlap. Dal mi volnou ruku. Tak jsem upravili koupelny, aby tam bylo víc soukromí. WC byla průchozí a bez prkýnek. To jsme postupně také předělali“* (Informant 4) Zdravotní úseky byly v kompetenci lékařského personálu, zdravotních sester. U nezvladatelných jedinců, jestliže bylo jejich chování bylo posouzeno jako nepřipustné a nezvladatelné, přistupovalo se, poměrně běžně, k omezujícím, tedy restriktivním opatřením. Ať s tím z dnešního pohledu na péči o klienty můžeme souhlasit či ne, používaná byla např. klecová lůžka i fyzické tresty. Denní režim nekopíroval potřeby chovanců. Přebíhaly direktivní a řízené aktivity, které se sice opíraly jasně určené metodické plány, ale vycházely z podnětů, požadavků a vůle pracovníků.

Výchovný úsek měli na svých bedrech vychovatelé nebo instruktoři praktické výchovy. V kompetenci zdravotních sester byla péče o všechny chovance a chovanky. Zabezpečovali nakládání s léky, jejich distribuci klientům. Rehabilitační cvičení bylo také v gesci zdravotních sester. Probíhalo nejen uvnitř budov na zdravotním úseku, ale také pohybem po zahradách a parcích náležejících do prostoru ústavů. Sestry, krom jiného, zajišťovaly služby na nočních směnách.

V kompetenci vychovatelů, bylo zajistit program, pro klienty. Vzhledem k tomu, že se prostorům, kde klienti trávili volný čas se říkalo herny, není možné mluvit o sociální práci s klientem, v dnešním slova smyslu. Nicméně, nelze tvrdit, že by se s klienty nepracovalo. Činnost spočívala převážně v pracovní terapii. Klienti pracovali na zahradách v areálech ústavů. Značná rozlehlost parků dávala dostatek prostoru pro jejich realizaci. Chovanci pomáhali také s úklidem a mužští obyvatelé rovněž s drobnými údržbářskými pracemi v rámci

údržby ústavů. Dovednosti šikovných klientů byly využívány také, jak bylo zmíněno výše, v místních zemědělských družstvech a statcích.

Individualita, rozdílnost jedince, pestrost v potřebách každé osoby nebyla ve zkoumaném období příliš prosazována. „*Když jsem nastoupila, tak se ani moc neslavily narozeniny. Popřálo se a bylo hotovo. Tehdy jsem byla mladá holka. Tak mě napadlo, že by mohli i chovanci dostat k narozeninám dort. No, pak ředitel byl pro, když si to vezmu na starost. Tak jsem se toho ujala a byl to pro ně opravdu svátek. Mohli si říct, co mají rádi, a tak měli každý dort, jaký chtěl. To bylo super a narozeniny se konečně mohly považovat za slavnostní den.*“ (Informant 4)

Hlavním posláním bylo „nenormální“ občany izolovat, v podstatě je co nejvíce skrýt. Mnohdy panovaly o obyvatelích ústavů rozličné předsudky a ani obyčejní lidé neměli příliš zájmu se s chovanci často potkávat. Integrace a zapojování nebyla tzv. v módě. Zaměstnanci pracovali s postupy, které měli k dispozici. Využívali metod, které byly ve sledovaném období upřednostňovány. Ke konci dvacátého století se začaly prosazovat metody ze západní Evropy.

Přišla vlna modernizace nejen zastaralých objektů ústavů, ale také celého přístupu v sociální práci. Euforie z nově nabyté svobody v zemích východního bloku¹⁹ se projevila také v ústavní péči. Obyvatelé se začali větší měrou zapojovat do běžného života. Mohli se sami volněji pohybovat, a to i mimo areály ústavů. Výkon sociální práce směřoval svou pozornost více na individuální přístup ke klientům. Osobnost klienta se dostává do popředí zájmu sociálních pracovníků. Striktně skupinové aktivity směřují v současnosti k aktivitám vedoucím k osamostatnění a zapojení klientů do života mimo zdi ústavů. Klienti se začínají učit činností osobního charakteru, takovým aktivitám, které je připraví na tzv. normální život. „*Klientky říkaly všem, kdo se o ně staral teto nebo strejdo. Dalo nám hodně práce vysvětlit jim, že nejsme jejich tety ani strejdové, že tahle slova mají úplně jiný význam. V současnosti nám říkají křestními jmény. Věříme, že je to pro ně mnohem příjemnější a také vztah mezi námi není striktně direktivně nastaven. Snažíme se pro klienty být spíše partáky, pomocníky, možná říci kamarády.*“ (Informant 5)

¹⁹ V době studené války se jednalo o označení Sovětského svazu a států, které na něm byly závislé. V Evropě to byly tyto státy: Československo, Polsko, Východní Německo, Maďarsko, Bulharsko, Albánie a Rumunsko. (NALEVKA, 2010)

Obrázek 3 Objekt zámku Kvasiny, bývalý objekt ÚSP Kvasiny, zdroj: autor

Shrnutí DVC 1

Sociální práce v ústavech sociální péče prošla velkou proměnou. Posun je patrný již v samotných budovách institucí. Od zabavených zámeckých sídel, přes nově postavené moderní objekty, až po poslední stupeň transformace, po chráněné bydlení. Porovnáním poznatků ze studia materiálů a narativních rozhovorů s pamětníky bylo zjištěno, že rozdíly jsou zásadní. V druhé polovině dvacátého století lze za hlavní úlohu ústavů považovat jakousi izolaci neperspektivních občanů od okolního světa. V ústavech byla chovancům zajištěna strava, ubytování, zdravotní péče. Sociální práce byla ve sledovaném období a regionu spíše tzv. v plenkách. Jak vyplynulo zejména z vyprávění pamětníků, rozvoj výkonu sociální práce záležel, mimo jiné, také na pokrokovosti vedení ústavu. Mnohé aktivity se daly prosadit na místní úrovni. Nadšení a entuziasmus nově přichozí generace sociálních pracovníků začal do, nepřilíš veselého, prostoru ústavů přinášet nový vítr.

V současnosti je na individualitu kladen zásadní důraz. Pro výkon ústavní sociální práce je klient na prvním místě. S klienty sociální pracovníci hovoří o jejich potřebách, vedou s nimi dialog, samozřejmě do výše mentální zdatnosti klienta a v rámci zachování a pravidel institucí. V dnešní době již nikdo obyvatele ústavu nenazývá chovanci. Každý člověk má stejná práva, každý může prosazovat svou vůli. Sociální pracovníci jsou, zejména v chráněném bydlení, spíše průvodci než dozorem. Jsou pomocníky a podporovateli pro své klienty. Shodu nacházíme v tvrzení informantů, kteří pracovali v uzavřených ústavech a nyní je jejich místem výkonu chráněné bydlení. Tvrdí, že v současnosti je sociální práce v porovnání s minulostí prací snů.

Lze fungovat bez uklízeček, zdravotních sester, kuchařek. V podstatě v současnosti mají celý chod chráněného bydlení v gesci sociální pracovníci. Ti se od, mnohdy velmi administrativní činnosti v ústavech, vracejí k podstatě sociální práce. Pokud se klientům vytvoří bezpečný prostor pro jejich rozvoj, zvládají mnohem více činností než by kdokoliv, kdy předpokládal. Život v chráněném bydlení je velmi podobný jako život v domácnosti. Obyvatelé žijí v domech, nebo bytech. Chodí na nákupy, sami si vaří, sami si dokáží vyprat prádlo. Zvládají obsluhovat rozličnou elektroniku. Mobilní telefony a tablety jsou mezi nimi stejně populární jako ve zbytku populace. Rozličné, především hudební aplikace, hrají v oblíbenosti prim. Pochopitelně po hodinách pečlivého nácviku a občas pod dohledem sociálních pracovníků jsou schopni se vše naučit. Pro zajímavost a dokreslení souvislostí uvedu malý střípek ze současného života lidí s mentálním postižením. V ústavech nikdy u sebe neměli doklady totožnosti, dnes je mají u sebe. Mohou se tak bez problémů pohybovat po městech, dokonce zaplatit složenky. Dle mého názoru, je i toto krásný příklad toho, že když je vůle, je i cesta a potažmo výsledky.

Mnozí by na tomto místě jistě oponovali, že ne všichni klienti z ústavní péče jsou schopni se takto osamostatnit. To je jistě pravda. Osoby s těžkým mentálním postižením bohužel tuto možnost nemají. Samozřejmě, že vše je otázkou způsobilosti klienta k učení, osvojování a fixování nových dovedností. Ústavní péče s vysokou pravděpodobností zůstane platnou součástí starostlivosti o potřebné spoluobčany. Sociální práce v nich, doufám si odhadnout, se bude posouvat spolu s trendy které v současnosti v našem oboru práce nacházíme. Být blíže ke klientovi. Nabízet mu činnosti, které zvládne. Třebaže by to mělo být jen hlazení terapeutických zvířat. I zdánlivě malými krůčky se dá dosáhnout pokroku, eventuálně nezhoršení současného stavu. Dle mého, patrně lehce altruistického názoru, i drobné úspěchy stojí za námahu sociálních pracovníků.

6.8.2 DVC 2

Dětské domovy jsou bezesporu z pohledu sociální práce velmi zajímavým typem zařízení. Leckdy na nás působí nemile, vstupujeme do nich s obavami a předsudky. Řekněme si upřímně, že představa nevinných malých dětí zavřených v neosobních zařízeních, příliš pozitivních pocitů vyvolávat nemůže. Sama otázka existence dětských domovů vzbuzuje mnoho velkých vášní. Můžeme směle polemizovat, že v dokonalém světě by takový typ zařízení vůbec neexistoval. Bohužel náš svět není dokonalý. My nejsme dokonalí! I tato zařízení jsou tedy jednou z možností, kam umístit dítě, které nemůže vyrůstat ve své biologické rodině.

Ve výzkumné části práce byla věnována bližší pozornost dvěma dětským domovům a také jednomu dětskému domovu se školou. Ze stejného důvodu jako u DVC1, tak i u těchto institucí, v rámci zachování anonymity, nebudu konkretizovat o které zařízení se v narativním rozhovoru jedná. Stejným způsobem jsem získávala také informace o životě v dětských domovech, taktéž jsem je čerpala z kronik a archivních dokumentů umístěných ve spisovných dětských domovů. Dětské domovy se, ve zkoumaném regionu nacházejí dva a jeden dětský domov se školou. Umístění dětí do ústavní péče bylo obvyklé již od dob starého Říma. Nechtěné děti byly, jsou a budou. Tzv. nalezinice byly téměř v každém městě. Dětských domovů bylo počátkem druhé poloviny dvacátého století v naší republice více jak 60.

V počátku druhé poloviny dvacátého století byla péče o osiřelé děti v gesci církevních zaměstnanců, řádových sester. Ty plně v rámci katolické víry, zajišťovaly pro děti péči zejména sociální. Pomoc bližnímu svému byla na prvním místě. Dětem byly zajištěny základní životní potřeby. Soustavná didaktická péče, která by využívala profesionálních vzdělávacích a pedagogických metod v domovech téměř v neexistovala. Po převedení „sirotčinců“ pod státní správu se objevil také nový název dětský domov. Pravděpodobně nám hloubka názvu při běžném rozhovoru ani nedorazí. Pro mnohé děti je právě toto zařízení prvním a jediným známým domovem. Následně již pod patronátem Okresní péče pro mládež byly přijímány děti z nevyhovujících rodinných poměrů. Děti, kterým byla nařízena ústavní výchova byly záměrně umísťovány do nejdále od svých biologických rodičů. Důvod byl jednoduchý. Zamezit, v co možná největší míře, kontaktu s vlastní rodinou. Státní politika fungovala tak, že pokud bylo dítě umístěno do dětského domova, je v jeho nejlepším zájmu, aby se o něj staral stát a kontakt s rodinou do tohoto konceptu vůbec nezapadal. Tehdejší společnost pohlížela na nechtěné děti poměrně s dosti velkým opovržením a pohrdáním. O těchto dětech se na veřejnosti příliš nemluvilo. Dalo by se říci, že žily za „velkou bezpečnou hradbou“, byli izolováni od života v běžného života, byly na okraji společnosti.

Děti byly rozděleny v pokojích rozděleny podle pohlaví. *„Co si pamatuji, tak jen jednou k nám byly umístěny děti dobrovolně. Starší ze sestřiček, tehdy jí bylo deset let, vzala svoji malou sestru, té byly čtyři roky. Došly na úřad a řekly, že doma nechtějí být. Jelikož v té rodině byly problémy dlouhodobě, opravdu je k nám do domova umístili. Hodně se držely spolu. Nu, byly to jediné dvě holčiny, které vystudovaly vysokou školu. Celou dobu, co u nás bydlely, byly absolutně bez jakýchkoliv problémů, byla to opravdu zlatička. Asi to tak měly prostě v sobě nastavené, že u nás v domově jim je líp.“* (Informant 2) S odloženými dětmi se zaměstnanci často setkali prvně až při nástupu do zaměstnání. Jejich přístup k nim ze začátku velice

ovlivňovala lítost nad údělem nechtěných dětí. Tento postoj se naštěstí postupem času, i díky možnosti dalšího vzdělávání, nahradil profesionální a odborný přístup. „*Děti k nám často přicházely ve špatném zdravotním stavu. Bývaly hodně podvyživené, zanedbané, takové chudoučké. Dala se jim spočítat žebra. Takže jídlo pro ně bylo něco parádního, děcka byla ráda, že můžou jíst, jak potřebují. Někdy vůbec neznaly příbor. Tak jsme je učili jíst příborem. Bylo to kolikrát k pláči, jaká ubožátka k nám přišla*“ (Informant 3)

Prostory, kde se tato zařízení nacházela a dodnes nacházení jsou velké vily. Buď zbudované zcela nové, zakoupené nebo dokonce darované, právě pro účely péče o děti. Dojemný příběh má i vila Orlice v Potštejně, která byla krásným darem paní Marie Mádlové. Dcera pražského nakladatele Jana Otty se 21.5. 1910, ve věku 39 let, provdala za, o 12 let staršího, historika a překladatele pana Karla Boromejského Mádla. (SOA Zámorsk) Jejich manželství zůstalo bez potomků, a tak měla paní Marie dostatek času věnovat své síly dobročinnosti ve prospěch potštejnského sirotčince. Po její smrti připadla nejen milovaná vila Orlice, ale také poměrně velký finanční obnos Nadaci Marie Mádlové, zřízené na podporu sirotek. (Slaviček, 2016) Nadace dnes již samozřejmě neexistuje, ale ve zmíněné vile sídlí dětský domov dodnes.

„*V našem domově měly děti skromné vybavení. V pokojích byly děti po dvanácti. Spaly na kovových patrových postelích. Měly drátěné rošty. No, skříně neměly. Vypadalo to spíš jak police, aby se dalo dobře kontrolovat, jak mají srovnané oblečení. Oblečení měly všechny malé děti stejné. Jídlna byla pro všechny společná.* (Informant 1) Vybavení dětských domovů samozřejmě odpovídalo možnostem a dostupnosti v době ve které variabilita příliš v módě nebyla. Zájem o děti byl především výchovný. Ačkoliv se našly i domovy, kde nebyla k dispozici pitná voda a musela být dovážena v cisternách, na návyky vštěpované dětem to příliš velký vliv nemělo. Děti se vedly k zejména k praktickým činnostem a dovednostem, k domácím pracím a k tomu, aby se byly schopny postarat samy o sebe. Velký důraz byl kladen na řádnou hygienu, čistotu oblečení i dětí. „*Paní vychovatelka byla žena se zlatým srdcem. Z dnešního pohledu by se to bralo asi jako přecitlivělost. Děti měla moc ráda a chtěla, aby se i děti cítily dobře. To nebylo vždycky. Někteří vychovatelé, a že jich domovem prošlo dost, byli hodně přísní. Dávali dětem najevo, že jsou nechtěné, odložené a nepotřebné. Tato paní ale ne, ta holčičkám každé ráno do školy pletla copy.*“ (Informant 1)

Děti se po návratu ze škol zdržovaly víceméně v areálu domovů. Aktivity byly skupinové, domovem organizované. Každodenním rituálem byla příprava do školy. S dětmi bylo nutno,

stejně jako v běžných domácnostech, napsat zadané úkoly, naučit se potřebnou látku. Tyto činnosti probíhaly v prostorách heren, takže organizace byla poměrně komplikovaná. Zvládat školní povinnosti jak s prvňáčky, tak i s dětmi staršími byl pro vychovatele opravdu organizační oříšek. Mnohdy děti nebyly ve škole příliš zdatné, protože do domovů přicházeli z rodin, kde vzdělání, nebo školní docházka rozhodně nebyla prioritou.

Jak bylo již naznačeno výše, děti byly vychovávány k praktičnosti. Všichni, i děti v dětských domovech, mají právo na volnočasové aktivity, jako kdokoliv jiný. Za volný čas je považován takový časový horizont, ve kterém povinné aktivity odstupují do pozadí. Výběr činnosti, která se bude vykonávat závisí zcela a pouze na vůli jedince. Tuto činnost provádí s radostí, dobrovolně, s nadšením a nenuceně. Může se věnovat samo sobě, navazovat, či utužovat společenské vztahy. (Valenta, Müller, 2003).

Pracovalo se s nimi tak, aby to zvládaly a stát to nestálo příliš prostředků. V domovech vznikaly nejrůznější zájmové kroužky, které dětem zajišťovaly naplnění volného času. Tyto aktivity byly nejen relaxační, terapeutické, ale v případě dětského domova se školou i preventivní. Jelikož v něm jsou umístěovány děti, které se svou vlastní vinou dostaly na scesti, tzn. páchaly již v mladém věku trestnou činnost. Jak vyplynulo z rozhovoru s jedním z informantů, zaměstnat děti je nejlepší prevencí proti tomu, aby opakovaly znovu svá provinění. Jakmile mají dostatek nevyužitého volného času, vzniká prostor pro neřesti. *„Mívali jsme kupu kroužků. Pamatuju si na šachový, pěstitelský, rybářský a modelářský, ty byly nejvíce populární, protože jsme měli v domově převahu chlapců. Snažili jsme jim nabídnout nějakou alternativu a něco je i do života naučit. Ředitel byl tehdy opravdu moderní a dělal pro ně maximum. Hodně to domovu pomohlo.“* (Informant 1) *„Měli jsme v areálu domova malé hospodářství. Chovali jsme pár králíků a několik slepic. Pěstovali jsme jednoduché plodiny, to, co nebylo náročné na údržbu a zalévání. Když byl čas, tak jsme trhali ovoce ze sadu okolo domova.“* (Informant 3) Děti byly ve svých činnostech většinou izolovány od okolí. Nebylo považováno za moudré příliš se mísit mezi místní obyvatele. *„Víte jak, ono, když byly děti v domově, bralo se to, že patří státu a ten si je taky pořádně hlídal. Místní lidi nebyli nadšení, že tam domov stojí. Mysleli si totiž, že dětský domov je za trest. Byli přesvědčeni, že děti, co u nás jsou, jsou kriminálníci. Předsudků bylo hodně, vlastně se to změnilo, až když odešla ta stará generace sousedů. Pak ti mladí už neměli tolik problémů. Ono kupa našich dětí byla jejich spolužáky, a tak je znali i jinak.“* (Informant 2) Nutno podotknout, že někteří zaměstnanci si brali děti na víkend nebo na svátky do svých domovů. *„Děti tyhle návštěvy měly rády. Myslím si, že to pro ně bylo vytržení z ústavního života. Když se vraceli zpátky do domova, šli jsme*

s nimi, byli jsme s nimi zase i v domově, a to pro ně bylo snazší. Vlastně to byla taková návštěva bez slz při návratu. „(Informant 1)

Dětské domovy se začaly, podobně jako i jiné ústavní formy bydlení, otevírat až ke konci dvacátého století. Zařízení se měnila stavebně, zřizovala se v areálech rozličná sportovní hřiště. Organizace se pozvolna zpřístupňovaly. Pomyslné brány byly otevřeny a postupně bylo v domovech více svobody. Nejen, že děti měly více volnosti mimo areál, ale také obyčejní lidé mohli začít navštěvovat, dříve zavřené instituce. Po Sametové revoluci vznikaly rozličné nadace, občanská sdružení, rozvíjela se opět mecenášská a sponzorská činnost. I díky těmto dobročinným aktivitám si mohly děti z dětských domovů užívat více letních táborů, zahraničních zájezdů i individuálních zájmových aktivit.

Shrnutí DVC 2

Dětské domovy prošly za ve zkoumaném období proměnou. Ve sledovaném úseku historie to bývala vesměs uzavřená, smutná zařízení. Pro jejich obyvatele bylo, řekněme, spíše potupou v nich pobývat. Také sociální práce v institucích prošla zásadní transformací. Od, v podstatě, administrativní činnosti, která spočívala zejména v komunikaci mezi soudy, rodiči, sociálním odborem, domovem a dětmi. Až po systematické vypracování ucelené struktury metod pro výchovu svěřených dětí. Tyto systémy byly sledovány a vyhodnocovány a případně optimalizovány. Děti měly silně organizované aktivity, osobní volný čas byl výjimkou. Z výzkumu vyplynulo, zejména na základě narativních rozhovorů s pamětníky, že velmi záleželo na vedení domova. Jestliže byl ředitel, či ředitelka otevřena novým postupům, bylo je možno na lokální úrovni prosadit a provozovat.

Současný život v dětských domovech již zdaleka není tak temný, jakým se zdál v minulosti. Děti ve sledovaných zařízeních, pokud to nařízená výchova umožňuje, žijí v rodinných skupinách. Ubytování je nyní v menších útulných pokojích. Když je to možné, funguje malá skupina dětí v bytě. Pokud se v domově nacházejí sourozenci, jsou dnes součástí jedné bytové jednotky. Celá skupinka se stará o své bydlení, udržují v něm čistotu, s dospělými připravují jídla. Musí se dohodnout, kdo kdy bude uklízet, co dobrého se bude vařit, ale i prozaičtější problémy, na který televizní program se budou večer dívat. Kooperují velmi podobně jako v běžné rodině. Ne všechny domovy již prošly rekonstrukcí a bytové jednotky mají k dispozici. Nicméně transformace zařízení probíhá i po menších krocích. Děti se např. o víkendech, kdy není takový shon, děti rádi hospodaří v kuchyni. Pečení a vaření patří rozhodně k populárním aktivitám v domovech. Pokud budeme hledat důvod, není příliš

komplikovaný. Jedná se kreativní aktivitu, děti vidí ihned výsledek svého snažení, mohou použít suroviny, které mají rádi a v neposlední řadě, mohou si sami určit co se bude vařit. Mají svobodnou volbu a nemusí se spoléhat na to, co vymyslí paní kuchařka. Zdá se to možná jako obyčejná věc, ale není tomu tak. Právě takové činnosti, jsou dle informantů, základem pro budoucí život.

Informanti se také shodli, že individuální přístup k dětem je velmi důležitý. Snaha jim dopřát to, co v rodině postrádaly. Stabilní prostředí, jistotu zázemí. V dnešních domovech se pracuje s dětmi jako s jedinečnými osobnostmi. Mnohé z dětí mají své individuální koníčky a zájmy. Navštěvují umělecké školy, navštěvují kamarády i mimo dětský domov. Dle výpovědí informantů je mnohdy koordinace všech aktivit poměrně složitá. Nicméně individuální aktivity mimo domov upevňují osobnost dítěte, zařazují jej do běžné dětské populace. Vytváří si tak důležité osobní vazby i vně zařízení.

Podobně jako děti v rodinách, tak ti děti v domovech podléhají moderním trendům. Poptávka po elektronice je na prvním místě. Dávno pryč jsou také doby, kdy v domovech panovala v oblečení jistá uniformita a děti měly stejné ústavní oblečení. Touha nosit značkové oblečení, značkovou obuv, mít k dispozici dostatek rozličné kosmetiky, to vše je na pořadu dne. Naštěstí i zde mohou děti chodit na brigády. Od 15 let a ukončení základní školní docházky tuto možnost rády využívají.

Oproti minulosti jsou děti v dnešní době umístěovány do zařízení blízkých své biologické rodině. Důvodem je to, aby byly děti v kontaktu se příbuznými co nejvíce. Právo kontaktovat, vidět své dítě má každý rodič nezbavený rodičovských práv. Sociálně slabší a nemajetní rodiče tak mají větší možnost za dítětem přijet. Ačkoliv mnohdy děti v rodinách nezažívaly nic pěkného, ve většině případů své rodiče slepě milují. Shoda u informantů panovala na návštěvy dětí v rodinách. Pracovníci budují dětem sebevědomí, pracují s nimi terapeuticky, učí je společenským návykům, slušnému chování. Shoda u informantů panuje také v tom, že se děti po návštěvách často vracejí tzv. rozložené, zejména psychicky. Celá, často pomalá a zdlouhavá práce na dětské pohodě, padne vniveč. Mnohé sliby rodičů jsou, dle informantů, pro děti jako nůž do srdce. Děti jsou stvořené křehká, a bezmezně věří svým milovaným. S přibývajícím věkem a nasbíranými zkušenostmi s nekonečnými sliby rodičů děti sundávají růžové brýle a objevují, pro ně, nemilou realitu. I přes předchozí zkušenosti se mnohé z nich, po ukončení pobytu v domovech vrací k biologickým rodinám.

Dávat dohromady polámanou, mnohdy citově deprivovanou, dětskou duši, je v kompetenci nejen sociálního pracovníka v domově. Často jsou mu pomocnou rukou pomáhají psychologové, terapeuti a samozřejmě vychovatelé. Role sociálního pracovníka v dětském domově nyní není pouze o administrativní činnosti, ačkoliv jí není vůbec málo. Pracuje s dětmi, plánuje a koordinuje program. Shodu u informantů také nacházíme v tvrzení, že domovy jsou pro děti často zlatou klecí, kde mají vše k dispozici. Úlohou sociálních pracovníků, ve spolupráci s ostatními členy týmů, změnit a připravit děti na vykročení do života správnou nohou.

7 Shrnutí HVC

Problematiku, kterou diplomová práce řešila byla historie sociální práce a sociální péče poskytovaná v regionu Rychnovska v druhé polovině minulého století.

Výzkumné šetření bylo provedeno za pomoci historického výzkumu a také narativních rozhovorů s informanty. Výše zmíněná metoda byla zvolena z důvodu, protože se jevila jako nejlepší a neúčinnější prostředek k zodpovězení hlavního výzkumného cíle práce, i cílů dílčích diplomové práce. Kombinací studia dostupných materiálů a narativních rozhovorů vznikl souhrnný komplexní obraz o vývoji sociální práce ve zkoumaném časovém horizontu. Narativními rozhovory s bývalými i současnými zaměstnanci se podařilo zdárně zrekonstruovat historické souvislosti, bylo možno dobře utřídit informace o problematice sociální práce.

Naše společnost neochotně toleruje nenormálnost, vybočení ze zajetých kolejí, z běžného standardu. Velmi často propadá stereotypům a těžko se jich zbavuje. Osob, které nezapadají přesně do zaběhnutého soukolí pokládá za ohrožující prvek, za lidi nebezpečné. Společnost jejich existenci přijímá neochotně, mnohdy s myšlenkou na svou vlastní nedokonalost. Z tohoto důvodu je výkon sociální práce důležitou součástí celé naší společnosti, je rozhodně významným a podstatným spojovacím prvkem, mezi lidmi potřebnými a tzv. běžnou populací.

V DVC 1 bylo zjištěno, jak ve zkoumaném období a regionu byly provozovány ústavy sociální práce. Ústavy sociální péče prošly v průběhu sledovaného období velkou přeměnou. Počátkem druhé poloviny minulého století spočívala jejich funkce zejména zajištění péče o nesamostatné oligofrenní, slabomyslné spoluobčany. Obyvatelům byla zajištěna jen základní zdravotní péče, bývalo obvyklé, že některé lékařské zákroky byly vyhodnoceny jako nepotřebné a jednoduše se neuskutečnily. Poskytováno bylo také skromné ubytování bez přílišného soukromí a bez možnosti přizpůsobit si bydlení podle představ klienta. Stravování i ošacení bylo v ústavech samozřejmostí. Každodenní činnost svěřenců se striktně podřizovala pravidelnému dennímu režimu, odchylky od řádu v podstatě neexistovaly. S jistotou lze konstatovat, že život v těchto ústavních zařízeních byl jednoznačně podřízen systému a ten nepřipouštěl žádnou individuální změnu.

Počátkem sledovaného období byla ústavní péče v gesci řádových sester. Po odchodu těchto ochotných a laskavých řeholnic z ústavů trvala stabilizace kolektivu pracovníků leckdy velmi dlouho. Týmy byly sestavovány ze zaměstnanců, kteří práci dělali mnohdy i kontroverzními metodami. Chyběla jim přirozená láska k bližnímu, kterou měly řádové sestry.

Bývaly obvyklé regresivní metody, omezování pohybu v klecových lůžkách, mnohdy byly užívány i fyzické „tresty“. Vzhledem k nastavení systému, který v naší republice ve zkoumaném období fungoval, není možno zaměstnance, jakkoliv soudit. Metody, fungování a celý komplex sociální péče byl takto nastaven. Stále je nutno reflektovat minulost jako fakt, který se již udál a nyní není možné jej změnit. Ačkoliv se profese, které v ústavech fungovaly, se nenazývaly sociální pracovník, výkon sociální práce v nich nacházíme. Spočíval v administrativní činnosti, v komunikaci s dalšími institucemi, soudy atd. Mnozí, zvláště mladí pracovníci přinášely do zkostnatělých ústavů nový pohled. Díky nim a otevřené myslí vedení ústavů se mnohé problémy, zaběhnuté systémy, dlouholeté nemilé návyky, podařilo, byť i na lokální úrovni změnit.

Veškeré aktivity, všechny činnosti byly striktně organizovány, bez možnosti jakéhokoliv individuálního přístupu. Probíhaly ve skupinách a velmi často za zavřenými dveřmi ústavů. Klienti byli víceméně izolováni od okolního světa. Nebylo obvyklé, aby se komunita mentálně postižených provazovala s komunitou běžných, normálních obyvatel republiky. Nutno ale konstatovat, že ve skupinách mentálně postižení pomáhali v zemědělství, v místních jednotných zemědělských družstev, či na zahradách v areálech ústavů. Pracovní terapie byla ve sledovaném období v podstatě jedinou, která se využívala.

V současnosti je ústavní život mnohem bohatší, než býval v minulosti. Ke klientovi je dnes přístupováno individuálně. Jeho osobnost, jeho přání, jeho názor je akceptována a má stejný práva jako jakýkoliv občan České republiky. Dnes již, vesměs, nejsou považováni za občany druhé kategorie, za osoby, které by neměly existovat a mezi námi „normálními“ nemají žádné místo. S klienty jsou dnes vytvářeny individuální plány, plní se a následně vyhodnocují. Také samotné budovy ústavů prošly velkou změnou. Ze studeného až nemocničního prostředí, přes velkokapacitní ústavy, až po chráněné bydlení. Klienti bydlí v bytech, či domech a jen za asistence sociálních pracovníků si doslova užívají nový život. Problémy jsou od toho, aby se řešily, a tak se dnes v sociální práci ke klientovi přistupuje. Hledají se cesty pro jejich uplatnění nejen v sebeobsluze, ale i na pracovním trhu.

Také péče o klienty, kteří nejsou schopni se díky svému zdravotnímu stavu osamostatnit mají život v ústavu mnohem pestřejší. Sociální práce s nimi se samozřejmě složitější, náročnější ale i pestrobarevnější. I těmto, zdánlivě ztraceným případům je nutno se věnovat a zajistit kvalitní péči. Díky multiprofesní spolupráci lze s klienty pracovat. Starost o ně je často týmovou

prací sociálních pracovníků, zdravotních sester, fyzioterapeutů, logopedů, přítomnosti terapeutických živočichů atd. Nové metody klientům prospívají.

Lze konstatovat, že cesta, kterou se sociální práce v současnosti ubírá je cestou správnou. Z mnohých argumentů uvedu jeden, který, dle mého názoru vystihuje absolutně přesně to, čeho se sociální pracovníci snaží dosáhnout. Klientovi umožnit žít lepší život. Klient, který od raného věku žil v ústavu sociální péče, když se nyní vrací z procházky po městě do svého nového chráněného bydlení říká, že jde domů.

DVC 2 se blíže zabýval dětskými domovy a systémem, který v nich ve sledovaném období panoval. Dětské domovy měly podobný osud jako ústavy sociální péče. Na počátku druhé poloviny dvacátého století bylo jejich hlavním úkolem nechtěné a nežádoucí děti ukrýt. Společnost nechtěla akceptovat fakt, že idealizovaný institut socialistické rodiny může být nefunkční. Takové děti si nesly doživotní nálepkou dítěte z „děčáku“. Dítěte problémového, dítěte hloupého, dítěte s výchovnými problémy.

Dlouhá tradice sirotčinců, institucí, které byly předchůdci dětských domovů, dávala příležitost pro rozvoj profesí, které jsou pro správné fungování domovů zásadní. Vychovatelé, sociální pracovníci, jednoduše řečeno, tety a strejdové v domovech se, až na výjimky, k dětem chovali bez známek pohrdání. Mnohdy byla hnacím motorem pro přijetí zaměstnání v domově lítost nad osudem „nevinného tvorečka“. Empatický přístup, je dne mého názoru, pro výkon sociální práce zásadní. Domnívám se, že v dětských domovech, kde má pracovník na starosti křehké dětské duše, je to, absolutní nutnost.

Počátkem druhé poloviny minulého století byly veškeré aktivity dětí v domovech přesně zorganizované. Vše mělo pevný a neměnný řád. „Dokonalý, skvěle nastavený“ systém vyvinutý pro výchovu odložených a nechtěných dětí. Děti byly umístovány daleko od biologických rodičů, aby byla zaručena správná ústavní výchova, bez vnějších vlivů. Individualita, soukromí nebylo v této době příliš v kurzu. Pokoje byly stroze vybaveny, kapacitu měly velkou, a tak najít si vlastní prostor, bylo velmi obtížné. Dnes děti v domovech zlepšují své dovednosti ve vaření, ve starosti se o domácnost. Učí se to, že lednice se sama nenaplní, že prádlo se samo nevypere a nesloží. Komplexně se připravují na opuštění domova a přechodu do běžného života.

V současnosti je situace odlišná. Děti, jsou považovány za plnohodnotné osobnosti s vlastní minulostí, s pošetilými přáními, s obyčejnými touhami. Dle mého názoru výkon sociální práce nacházíme nejen u sociálních pracovníků, ale také ji vnímám u vychovatelů.

Prostředí domovů prochází proměnou. Pokud je to jen trochu možné, děti žijí v sourozeneckých skupinách. Bydlí v menších pokojích, jejich vybavení se blíží běžné domácnosti. Děti rozhodně materiálně nestrádají, dětské domovy jsou dobře vybaveny. Díky široké síti pomáhajících organizací v současnosti děti mohou jezdit k zájezdy k moři, v létě si užívat dětské tábory. Také ale mají prostor pro individuální koníčky. Pěkným nábytkem, elektronikou atd. Sebekriticky musím přiznat, že mnohdy mi dětské domovy připadají trochu jako zlatá klec.

Nicméně poranění, často i traumata, která si sebou děti nesou jim bezesporu výrazně komplikují život. Psychologická péče, ačkoliv i o její potřebnosti a rozsahu je možno směle diskutovat, je nedílnou podporou. Láska dětí k biologickým rodičům, je bezmezná. Opět a opět jim odpouštění jejich nedokonalost, jejich plané sliby. Se znovu poraněnou duší se po návštěvách, pokud vůbec proběhne, se vrací zpět do bezpečí dětského domova. Celý tým, sociálním pracovníkem počínaje a vychovateli konče pak napravuje to, co nikdo z nich nezpůsobil. Sociální práce v dětském domově je práce kde se vám dobrá energie, každý správný krok vrací radost v očích malých klientů.

Ze zjištěných informací lze odvozovat, že současné moderní metody sociální práce jsou správným krokem nejen pro potřebné, ale i pro celou populaci. Z výzkumu vyplynulo, že je velmi důležité, aby se nevrátila doba izolace a schovávání lidí, kteří se odlišují od společností vysněného standardu. Lze konstatovat, že je podstatné, aby komunity mezi sebou navzájem spolupracovaly. Přijetí nedokonalosti, kterou u klientů sociální práce nalézáme, je otázkou vlastní sebereflexe. V současnosti již i společnost snadněji přijímá osoby znevýhodněné. Nicméně ze shody informantů vyplynulo, že postoje, které ve společnosti panovaly ve sledovaném období, nebyly k potřebným tak vstřícné. Logicky, je pro naše sebevědomí, naše ego, výhodnější nedokonalost ukrýt za vysoké, nepropustné brány. Jejich utajením pak celá ostatní společnost vypadá dokonalejší.

Při výzkumu bylo nutno reflektovat také rizika, které při badatelské činnosti mohla nastat. V úvodu výzkumné části jsem se rizikům výzkumu věnovala. Rizika při výzkumu nastala, a to v oblasti dostatku zdrojů v Okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. Toto riziko jsem úspěšně eliminovala nalezením dostatku relevantních primárních zdrojů přímo v popisovaných organizacích a také z narativních rozhovorů vyplynulo mnoho podstatných informací. Dalším rizikem, které jsem reflektovala a s jehož odstraněním jsem se musela vyrovnat, bylo etické riziko na straně výzkumníka. Zejména u narativních rozhovorů, při jejich interpretaci, jsem věnovala zvýšenou pozornost tomu, abych zjištěné informace vykládala objektivně. Opatření,

kteřé jsem vůči tomuto riziku zaujala, spočívalo v tom, že jsem během interpretace věnovala zvýšenou pozornost sebereflexi. Toto opatření bylo účinné a získaná data byla interpretována bez emocí.

Obligátní formulace, že z minulosti je možno se poučit a tím neopakovat chyby našich předků, má jistě svou váhu. Nicméně nejen poučení je to, co si můžeme z minulých událostí odnést. Přínos výsledků diplomové práce pro oblast sociální práce spatřuji také v množství dat, které jsem během výzkumu nashromáždila. Kladný přínos pro sociální práci spatřuji nejen v informacích získaných z archivních materiálů jednotlivých organizací, ale také v příbězích, v narativních rozhovorech s pamětníky. Tyto hovory považuji za velmi cenný zdroj. Ochota a otevřenost při nich byla až překvapující a o to více si jich cením. Osobní zkušenost je nepřenositelná, ale vyličení individuálního pohledu na danou problematiku jsou významné. Dokresluje dokonale náladu, v jaké se pracovníci v daném čase a místě nacházeli. Vyjadřují pocity a emoce, které pracovníci při výkonu sociální práce v zařízeních prožívali. Jak je známo, práce s vlastními emocemi je u sociálních pracovníků podstatnou složkou. Při interpretaci rozhovorů jsem stále reflektovala skutečnost, že se jsem v pozici výzkumníka a mým úkolem není soudit procesy, postupy a metody, které byly v minulosti užívány. Mou snahou bylo předat získaná data v co možná nejobjektivnějším světle. Mnohdy jsem u rozhovorů musela reflektovat vlastní emoce, to se mi podařilo a získané informace jsem interpretovala objektivně. Byla jsem si plně vědoma, že se s vlastními pocity musím vyrovnat a nepřenášet je do výsledků výzkumu.

Závěr

Diplomová práce se zabývala historií sociální práce/péče na Rychnovsku v druhé polovině dvacátého století a byla rozdělena na dvě části.

Teoretická část byla zaměřena na výklad pojmů, které mají zásadní význam komplexnost informací, vysvětlení vzájemných souvislostí mezi nimi. Všechny pojmy, které byly uvedeny v teoretické části tvoří podstatné vodítko pro navazující empirickou část práce. Počáteční část diplomové práce byla rozdělena do tří, na sebe navazujících kapitol. Jednotlivé kapitoly charakterizovaly důležité pojmy, prvním z nich byla historie. Vysvětlen byl rozdíl mezi objektivními a subjektivními dějinami, popsán byl původ slova samotného. Navazující kapitoly přiblížily rovněž další základní, pro téma diplomové práce, zásadní pojmy. Mezi ně bezesporu patří dějiny sociální práce a její vývoj v průběhu času v globálním kontextu. Popsány byly příčiny a důvody jejího vzniku. Podrobněji se teoretická část práce věnovala rozvoji sociální práce na našem území. Následující kapitola byla věnována legislativě, která bezprostředně souvisí s výkonem sociální práce a to zákonu č. 108/2006 Sb., zákonu o sociálních službách. Tento zákon je nedílnou a neodmyslitelnou součástí výkonu profesionální sociální práce. Dále byly uvedeny podstatné informace o sledovaných zařízeních. Popsala zákonné náležitosti dětských domovů a také ústavů sociální péče. Pozornost byla věnována také regionu, který byl pro výzkum zvolen. Nahlédla do jeho historie a vysvětlila zásadní souvislosti mezi dějinami, regionem, sociální prací a zkoumanými institucemi.

Teoretická tvář tvořila základní kámen celé diplomové práce, bez jasného vymezení podstatných pojmů by nebylo možno uskutečnit výzkumné šetření. Výzkum byl prováděn analýzou historických pramenů a také narativními rozhovory se šesti informanty, šesti sociálními pracovníky v institucích působících v Rychnově nad Kněžnou, Kvasinách, Potštejně, Sedloňově a dalších obcích.

Pro zodpovězení hlavního výzkumného cíle práce, byla metodou výzkumu historický výzkum archivních dokumentů a narativní rozhovory a pamětníky, se sociálními pracovníky působícími v současnosti či minulosti ve sledovaných zařízeních. Informace, které nejsou v textu označeny jako přímé výpovědi pamětníků, pocházejí právě ze zmíněných archiválií umístěných převážně ve spisovných sledovaných institucích. Metodou pak bylo studium historických listin, jejich analýza a interpretace. Díky těmto metodám, mohly být získány potřebné informace k zodpovězení hlavního výzkumného cíle práce.

Cílem diplomové práce bylo: Zjistit jakým způsobem byla sociální práce/péče poskytována subjekty v uvedeném období v komparaci se současnými metodami a teoriemi sociální práce.

Všechna získaná data, jak při studiu historických dokumentů, tak z velmi cenných narativních rozhovorů, podala podrobné a relevantní informace. Zejména o způsobu, jakým byla vykonávána sociální práce a také jaká sociální péče byla poskytována ve sledovaném období a dovolila je porovnat se současným fungováním vybraných zařízení. Ze získaných výsledků výzkumu vyplynulo, že sociální práce v druhé polovině dvacátého století prošla poměrně překotným vývojem. Z počátku se jednalo víceméně o samaritánskou, altruistickou, pomáhající činnost řádových sester. Po jejich nuceném odchodu ze sledovaných institucí se díky odbornému studiu civilních zaměstnanců, pokrokovému a modernímu smýšlení vedení zařízení našťestí péče v zařízeních vyvinula v profesionální sociální práci.

Tento standart v kvalitě sociální práce a poskytované péče přetrvává v zařízeních dodnes. Komparací zjištěných faktů a soudobých postupů bylo zjištěno následující. Rozdíly v kvalitě, systému, metodách, konceptech a přístupech v profesionální sociální práci jsou značné. Individuální přístup ke klientovi se jeví jako správná cesta v sociální práci. Sociální pracovníci přijímají osobnost klienta v celé jeho šíři, s jeho minulostí, s jeho přáními, s jeho hendikepy, s jeho vizemi, mnohdy také s jeho laxností, lhostejností a neochotou ke spolupráci. Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že nastavený trend, směr a postup profesionální sociální práce spěje ku prospěchu klienta, potažmo celé společnosti. Vzdělávání a neustálé rozšiřování znalostí, práce s vlastními emocemi, sebereflexe, uznání vlastních limitů tvoří nedílnou součást moderního přístupu sociálního pracovníka ke své práci.

Závěrem je nutno podotknout, že lidé, kteří potřebují podat pomocnou ruku, těch, kterým sociální pracovník je oporou, je v naší společnosti bohužel stále mnoho. Nicméně se za ně v dnešní době již nestydíme, neukrýváme se mimo náš běžný život. S nadějí, a dokonce snad i s radostí mohu konstatovat, že je zapojujeme do běžného života. Nejen jako sociální pracovníci, ale i jako neprofesionálové, jako obyčejní lidé akceptujeme rozdílnost mnohem snadněji, než tomu bylo v minulosti, a to považují za správné.

Věřím, že má diplomová práce přinese pro profesi sociální práce nové poznatky, nové pohledy. Doufám, že informace o tom, jak byla sociální práce realizována v minulosti a v jakém rozsahu byla poskytována sociální péče, nám poskytnou potřebnou reflexi pro naše budoucí rozhodnutí. Byla bych ráda, kdyby sociální pracovníky, a nejen je, přiměla k zamyšlení nad oblastí sociální práce.

Seznam použité literatury

- ARCHIVNÍ FOND OBCE ZDOBNICE.** Rychnov nad Kněžnou. SOkA Rychnov nad Kněžnou.
- BAUM, G. GOJOVÁ, A.** 2014. *Výzkumné metody v sociální práci*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě
- BERG, B.L.** 1998. *Qualitative Reseach Metods for the Social Science*. Long Beach: Allyn and Bacon.
- BLOCH, M.** 1967. *Obrana historie aneb Historik a jeho řemeslo*. Praha: Svoboda.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD.** 2022. *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2022*. Český statistický úřad. [Online]. [Citace 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112022>
- DĚJEPIS.COM.** Dějepis. *dejepis.com*. [Online] [Citace: 21. 7. 2021]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/pojmy-vyznam-a-uloha-historie2/>
- DOMOV DĚDINA.** 2008. *Historie*. Domov Dědina. [Online]. [Citace 19. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.domov-dedina.cz/historie#>
- DSO MIKROREGION RYCHNOVSKO.** 2004. *Dobrovolný svazek obcí Mikroregion Rychnovsko*. DSO Mikroregion Rychnovsko. [Online]. [Citace 6. 2. 2022]. Dostupné z: <http://www.dso-rychnovsko.cz/index.asp>
- FAKUTNÍ NEMOCNICE PLZEŇ.** 2015. Oddělení sociální péče. *Fakultní nemocnice Plzeň*. [Online]. [Citace 24. 2. 2022]. Dostupné z: <https://soc.fnplzen.cz/cs/node/1858>
- FLICK, U.** 2009. *An Introduction to Qualitive Reseach*. London: SAGE
- FOLTÝN, D.** a kol. 2002. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri.
- FRÝZEK, J.** 2005. *Liberk a jeho okolí*, Liberk: Obec Liberk.
- GLASSHEIM, E.** 2019. *Očista československého pohraničí: Migrace, životní prostředí v bývalých Sudetech*. Praha: Academia.

- HARTL, P., HARTLOVÁ, H.** 2009. *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- HÉGR, J. SLAVÍKOVÁ, V.** 2005. *Kunštátská kaple Navštívení Panny Marie*. Rychnov nad Kněžnou: MGOH, 164–173.
- HENDL, J.** 2005, *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha: Portál.
- HÉRODOTOS.** 2004, *Dějiny*, Praha: Academia, 2004
- HROCH, M. a kol.** 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN.
- CHAMBERS, C.** 1973. *The Discipline of History in a Social Welfare Curriculum*. Education for social Work 9. 411–412.
- JUKL, M. MAJRICOVÁ, J.** 2019. *Století s Červeným křížem*. Praha: Český červený kříž.
- KERLINGER, F.N.** 1972. *Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum*. Praha: Academia
- KLÍMA, J.** 1954. *Zákony Chammurapiho*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- KRÁM, J.** 2017. *Průvodce Rychnovem nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou: Město Rychnov nad Kněžnou. 2-10.
- LIDOVÝ SLOVNÍK PRO CHALUPÁŘE.** 2022. Piaristické. *Lidový slovník pro chalupáře*. [Online] [Citace 1. 2. 2022] Dostupné z:
<https://www.lidovyslovník.cz/index.php?dotaz=piaristick%FD&hledej=1>
- LINHART, J., PETRUSEK, M.** 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum
- Masarykův slovník naučný (lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl: VI. 1932*. Praha: Československý kompas tiskařský a vydávající akciová společnost.
- MATOUŠEK, O.** 1999. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- MATOUŠEK, O. ŠUSTOVÁ, J.** 2001. Vývoj sociální práce jako oboru v západním světě. In: MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál.
- MATOUŠEK, O., a kol.** 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

MATRIKA NAROZENÝCH 1856–1860 V NOVÉM BYDŽOVĚ, Zámorsk. SOkA Zámorsk, 156.

MÜHLPACHR, P. 2001. *Vývoj ústavní péče*. Brno: MU

NÁLEVKA, V. 2010. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad.

NĚMECKÝ ARCHIVNÍ FOND OBCE ZDOBNICE. Rychnov nad Kněžnou. SOkA Rychnov nad Kněžnou.

OLÁH, M. et al. 2009. *Sociálna práca: vybrané kapitoly z dejín, teórie a metód sociálnej práce*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnem práce sv. Alžběty.

PACNER, K. 2012. *Osudové okamžiky Československa*. Praha: Nakladatelství BRÁNA.

PAMĚŤ NÁRODA. 2022. Josef Krám. *Paměť národa*. [Online] [Citace 1. 2. 2022].

Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/kram-josef>

PAMĚTNÍ KNIHA FARNÍHO ÚŘADU Ř.K.C. VELKÁ ZDOBNICE 1836-1983. Rychnov nad Kněžnou. SOkA Rychnov nad Kněžnou.

PETRÁŠ, O. 1958. *Rychnov nad Kněžnou 1258–1958*. Hradec Králové: Krajský dům osvěty, 8-9.

PETRUSEK M., a kol. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum

PIPEKOVÁ, J. 2006. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD.

PIVCOVÁ, J. 1988. *Okno do minulosti Rychnova*. Rychnov nad Kněžnou: Okresní muzeum Orlických hor v Rychnově n. Kn.

PDF KNIHY. *Ottiv slovník naučný, díl XI*. 1896. Praha: J. OTTO v Praze. [Online]. [Citace 1. 2. 2022]. Dostupné z: <https://pdfknihy.maxzone.eu/otto.html>

RYCHNOV NAD KNĚŽNOU. 2013. *Historie města Rychnov nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou. [Online]. [Citace 1. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.rychnov->

city.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=14410&id=1562&n=historie-mesta-rychnova-nad-kneznou

ŘEZNÍČEK, I. 2000. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství.

SLAVÍČEK, L. (Ed.). 2016. *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. Praha: Academia, 855-857.

SCS. ABZ.CZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. 2022. Špitál. *CSC.ABZ.CZ Slovník cizích slov*. [Online]. [Citace 16. 4. 2022]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=špitál&typ_hledani=prefix

SCS. ABZ.CZ SLOVNÍK CIZÍCH SLOV. 2022. Mecenáš. *CSC.ABZ.CZ Slovník cizích slov*. [Online]. [Citace 16. 4. 2022]. Dostupné z: https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=mecen%C3%A1%C5%A1&typ_hledani=prefix

Slovník cizích slov. 2010. 2. vydání. Praha: OTTOVA NAKLADATELSTVÍ.

SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO. 2021. Historie. *Slovník spisovného jazyka Českého* [Online] [<https://ssjc.ujc.cas.cz/>], cit 6. Slovník spisovného jazyka Českého [Online] [Citace 21. 7. 2021]. Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=historie&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

SOCIÁLNÍ PRÁCE SOCIÁLNÁ PRÁCA. 2019. Jak historii jen poznávat? *Sociální práce sociální práce*. [Online]. [Citace 25. 4. 2022]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/jak-historii-jen-poznavat/>

SPOLEČNOST SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR. 2021. Historie. *Společnost sociálních pracovníků ČR*. [Online]. [Citace 24. 2. 2022]. Dostupné z: <http://socialnipracovnici.cz/sekce-socialnich-pracovniku/article/historie>

SVAZ MĚST A OBCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2014. *Domovské právo*. Svaz měst a obcí České republiky. [Online]. [Citace 26. 2. 2022].

Dostupné z: <https://www.smocr.cz/cs/cinnost/bezpecnost/a/domovske-pravo>

ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, A. 2014. *Poučení z krizového vývoje: poválečná česká společnost v reflexi normalizační prózy*. Praha: Academia.

TAX-DEFINITION. 2022. Definice sociální péče. *Tax-definiton.cz*. [Online]. [Citace 5. 2. 2022]. Dostupné z: <https://cs.tax-definition.org/77783-social-welfare>

TOMEŠ, I. 1998. *Koncepce systému sociální pomoci*. Bratislava: Výskumný ústav práce a sociálních věcí.

TOMEŠ, I. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál

TROJAN, E. VAŇOUREK, M. 2016. *Tak přísahali...Partizánský odboj v českém pohraničí v letech 1939–1945*. Mohelnice: Martin Vaňourek Vydavatelství a nakladatelství, 198-200

VÁGNEROVÁ, M. a kol. 2004. *Psychologie handicapu*. Praha: Karolinum.

VALENTA, M. MÜLLER, O. 2003. *Psychopedie – teoretické základy a metodika*. Praha: Parta.

VOCILKA, M. 2008. Vychovávateľ. *Příčiny umístění dětí do dětských domovů*. 44(2). 16–18.

ZÁKONY PRO LIDI. 1965. *Zákon č. 65/1965 Sb. zákoník práce*. Zákony pro lidi. [Online]. [Citace 9. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-65>

ZÁKONY PRO LIDI. 1968. *Zákon č. 88/1968 Sb. zákon o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění*. Zákony pro lidi. [Online]. [Citace 11. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-88>

ZÁKONY PRO LIDI. 2002. *Zákon č. 109/2002 Sb. zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. Zákony pro lidi. [Online]. [Citace 8. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

ZÁKONY PRO LIDI. 2006. *Zákon č. 108/2006 Sb. zákon o sociálních službách*. Zákony pro lidi. [Online]. [Citace 9. 4.2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ZKRATKY.CZ. 2012. ř. z. *Zkratky.cz*. [Online]. [Citace 24. 2. 2022] Dostupné z: <https://www.zkratky.cz/r.-z.-/ 19728>

100+1 ZAHRANIČNÍ ZAJÍMAVOST. 2017. *Historie jednoho pojmu: Odkud se vzalo slovo Sudety?* [Online]. [Citace 11. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/historie-jednoho-pojmu-odkud-se-vzalo-slovo-sudety>

Seznam tabulek

Tabulka 1: Transformační tabulka, zdroj: autor, strana 35

Tabulka 2: Základní údaje o informantech, zdroj: autor, strana 44

Tabulka 3: Základní údaje o archivních zdrojích, zdroj: autor, strana 44

Seznam obrázků

Obrázek 3: Kolowratský zámek v Rychnově n. Kn. zdroj: autor, strana 30

Obrázek 4: Zpustlý hřbitov v Bělé, zdroj: autor, strana 33

Obrázek 3: Objekt zámku Kvasiny, bývalý objekt ÚSP Kvasiny, zdroj: autor, strana 48

Seznam příloh

Příloha I: Informovaný souhlas s rozhovorem pro informanta

Informovaný souhlas s rozhovorem pro informanta

Informovaný souhlas s rozhovorem

Dobrý den,

jsem studentkou závěrečného ročníku navazujícího magisterského Univerzity Hradec Králové, Filozofické fakulty, Ústavu sociální práce. Jmenuji se Bc. Kateřina Hartmanová a chtěla bych Vás požádat o rozhovor, jehož cílem bude získání informace pro mou diplomovou práci s názvem Historie sociální práce/péče na Rychnovsku v druhé polovině 20. století. Účast na tomto výzkumu, resp. rozhovoru je zcela dobrovolná. Poznámky z narativního rozhovoru budu zaznamenávat písemně.

Důraz kladu na Vaše bezpečí, a to především na:

- Zachování vaší anonymity, ze získaných dat nebude možné odvodit konkrétního informanta
- mlčenlivost badatelky, s poznámkami z rozhovoru budu pracovat pouze já, tedy Bc. Kateřina Hartmanová a poznámky budou využity výhradně pro účely výše uvedené diplomové práce
- možnost autorizace textu, pokud budete chtít, máte možnost přečíst si práci a vyjádřit se k ní
- možnost odstoupení od rozhovoru, v průběhu rozhovoru jej můžete kdykoliv přerušit, či ukončit

Děkuji za Váš čas, který jste mi při rozhovoru věnovali. Děkuji za pozornost výše uvedeným informacím.

Souhlas s Vaší účastí ve výzkumu – s rozhovorem, prosím, potvrďte podpisem níže.

V případě jakýchkoli nejasností mne neváhejte kontaktovat.

.....

Podpis dotazovaného

V dne: